

MEDDELANDE XXXXIII-XXXXIV

ARMÉMUSEUM

1982-1984

Utgivet med stöd av Föreningen Armémusei Vänner.

STOCKHOLM 1985

Svenska fantroféer i den ryska trofésamlingen

av J Bertil R Wennerholm

Del II

I den första delen av denna uppsats – publicerad i Meddelanden XXXXI–XXXXII – redovisades de tillfällen då svenska fälttecken förlorades till ryssarna under Stora Nordiska kriget och under hattarnas krig med Ryssland 1741–1743. Vidare behandlades grund dragen i de svenska troféernas fortsatta öden i den ryska trofésamlingen och tidigare forskningsinsatser kring dem. En mer detaljerad redovisning av de svenska troféerna påbörjades med standar och dragonfanor. Här följer nu fortsättningen. Materialet insamlades under författarens studieresa till Sovjetunionen 1980 med tyngdpunkt i studier i den Kejsarliga Trofékommissionens efterlämnade planscharkiv i Statliga Eremitaget i Leningrad.¹²³

Infanterifanor

Materialet domineras av infanterifanorna – 171 st. Av dessa härrör två tredjedelar från Carl XII-tiden. En fjärdedel av infanterifanorna kan attribueras till de ordinarie indelta regementena.

Indelta förband

Gruppen inleds av en fana med Björneborgs regemente som möjlig attribuering (16). Duken är troligen målad omkring 1665.¹⁰⁶

Av 1675 års modell är sex exemplar representerade. Av dessa kommer två från vardera Åbo läns (A, 80a) och Björneborgs regementen (27a, 27b), en från Viborgs läns regemente (95b) och en är så fragmentarisk (ca 1/3 bevarad), att det centrala motivet bortfallet och därmed identifieringsmöjligheten (S). Samtliga synes vara målade av Baltzar Friedrich. Björneborgsfanorna representerar ett tidigare utförande och två olika sviter: Kransar och vapenbilder skiljer sig obetydligt i utförandet, men den ena fanan är, av planschen att döma, målad på taft och har fyrkulor i hörnen (27a), den andra på damast och saknar fyrkulor (27b). Åbo och Viborgs läns regementens fanor har den utformning med dubbla, tvinnade lagerkransar som närmast kom att föregå 1686 års modell.

Det är troligt att några av fanorna, efter att ha blivit ersatta vid förbanden, insatts i rustkammare och senare blivit tilldelade fördubblingsbataljoner. De

Kompanifanor m/1675 för Björneborgs regemente målade av Baltzar Friedrich, troligen 1679. Troligen utnyttjade av Björneborgs läns fördubblingsbataljon och förlorade vid Ivangorods fall 1704. (27a och b)

Bild 20

Captain's Colours of the Björneborg Regiment, painted by Baltzar Friedrich, probably in 1679. Probably issued to an auxiliary unit from the same county and surrendered at Ivangorod in 1704.

för Åbo läns och Björneborgs läns fördubblingsbataljoner utnyttjade fanorna skulle i så fall närmast ha förlorats vid Ivangorods fall 1704.¹⁰⁷

Det är mer osäkert om Viborgs läns regementes fanor, som ersattes först 1706, kom att användas på det sättet. Tidsförhållandena gör det mer sannolikt att de kvarblev i Riga och förlorades vid dess fall 1710. Belägg härför saknas dock.

Så kommer vi till den klassiska typen av svenska infanterifanor – modell 1686. Tack vare den omfattande forskning, som nedlagts på denna modell, kan de flesta dukarna rätt väl tidfästas. Skall en grövre gruppindelning göras, sker den naturligen före respektive efter 1709. Detta år gick den store trofémålaren Olof Hoffman bort. Hoffman hade ett dominerande infly-

Kompanifana m/1675 för Viborgs läns regemente, målade av Baltzar Friedrich 1685. Ersatt 1706 och möjligen förlorad vid Rigas fall 1710. (95b)

Bild 21

Captain's Colour of Viborg's läns (county) Regiment, painted by Baltzar Friedrich in 1685. Substituted by new Colours in 1706 and possibly lost at the fall of Riga in 1710.

tande över utformningen av 1686 års duktyp – genom sin svit av modellritningar och genom sin starka ställning som hantverkare för majoriteten av leveranserna fram till sin död. Dukarna från Hoffmans verkstad har ett omisskännligt manér, blä har lagerkransarna en mycket karakteristisk utformning, som gör dukarna lätta att identifiera.¹⁰⁸

Från och med 1710 kommer nya namn in på scenen, främst Johan Wikman. Dessa senare dukar har en utformning av lagerkransarna, som säreget nog närmare ansluter till Hoffmans modellritningar än hans egna dukar. De förekommer i två varianter: med dubbel ögla på rosetten till det band som nedtill sammanbinder lagerkvistarna och med enkel, hjärtformad ögla. Den dubbla ögla tenderar att återfinnas på dukar, som vi vet är tidiga

(1710) och den enkla på senare dukar (1714–1731). Någon fullständig kartläggning av dessa detaljers fördelning i tiden på olika fansviter har emellertid inte gjorts.¹⁰⁹ För de värvade förbandens fälttecken är tronskiftena naturliga skiljelinjer – då byttes namnchiffret. Detta är inte lika markant för de indelta förbanden och berör då endast fanspetsarna, i den mån dessa inte var släta.

För Åbo läns regemente finns två Hoffman-dukare representerade, möjligen från två olika sviter (17a, N). Den ena är starkt blekt och den andra har öppna kronor i hörnen (den återges inte i färg i planschmaterialet). Hoffman målade fanor för regementet 1692. Några förluster av dessa är inte kända. 1692 års fanor ersattes av i Riga lokalt tillverkade dukar 1705, varför de Hoffmanska dukarna kan ha insatts i rustkammaren och övergått i rysk hand vid Rigas kapitulation. Regimentets ena bataljon följde Lewenhaupt i 1708–1709 års fälttåg. Dess kompanifanor överlämnades sannolikt vid Perevolotjna, och dessa och livfanan redovisas som inlämnade till Kremles rustkammare efter triumftåget 1709. Den andra bataljonen kvarlåg i garnison i Riga till dess fall 1710.¹¹⁰

Från Tavastehus regemente finns två Hoffmanfanor, troligen från olika sviter – den ena är starkt blekt medan den andra har kvar sin vinröda färg (75a, 36b). En vinröd fana finns bevarad i Moskva. Den är inte identisk med den i materialet återgivna, då den är mer sliten och har Carl XII:s namnchiffer i fanspetsen i stället för slät sådan.¹¹¹ Den blekta synes samhörig med i Finland bevarade dukar av Hoffmans typ. Hoffman målade också två sviter fanor för regementet – 1689 och 1707. Det ingick 1703–1710 i den finska armén och kan ha förlorat fanor i striderna under dessa år. Förluster gjordes med stor sannolikhet vid Viborgs fall 1710, där regementet då var förlagt. Det förlorade vidare enligt rysk uppgift tre fanor vid Pälkäne 1713. Dessa torde dock ha varit av den typ regementet fick överta från sin fördubblingsbataljon.

Viborgs läns regemente fick Hoffman-fanor 1706 och dessa torde ha fått överlämnas vid Rigas kapitulation 1710. En finns avbildad (B).¹¹²

Österbottens regementes Hoffman-duk från 1703 (91b) kan ha förlorats, vid Lesnaja eller Poltava – av den bataljon som var med där – eller vid Rigas kapitulation 1710 av den där kvarvarande bataljonen. Denna hade utvidgats till regemente och fick gå i fångenskap och därvid troligen utlämna sina fanor. Regimentet fick också nya 1711 (se nedan).¹¹³

De i samlingen bevarade dukarna m/1686 från följande förband: Södermanlands (13a),¹¹⁴ Dal- (72b),¹¹⁵ Östgöta (99b),¹¹⁶ Älvsborgs (6),¹¹⁷ Väst-

Kompanifana m/1686 för Tavastehus regemente, målade av Olof Hoffman 1689 eller 1707. Troligen förlorad i Finland under Stora Nordiska kriget. (36b) Bild 22 —————
Captain's Colour of the Tavastehus Regiment, painted by Olof Hoffman in 1689 or 1707. Probably lost in Finland during the Great Northern War.

Livfana m/1686 för Älvsborgs regemente, utförd av Hans Liebenberg 1700. Förlorad 1713. (6) Bild 23 —————
Colonel's Colour of the Älvsborg Regiment, made by Hans Liebenberg in 1700 and lost by Stenbock in 1713.

göta-Dals (66a, 52a),¹¹⁸ Västmanlands och Närke-Värmlands regementen (7a)¹¹⁹ torde, möjligen med något undantag, ha överlämnats efter Stenbocks kapitulation i Oldenswerth 1713. Antalet enligt Malyj Album och Brandenburg tidigare bevarade fanor från dessa förband motsäger inte bedömningen.¹²⁰

Redan Cederström kom till detta resultat. Då nu ett noggrannare bildmaterial på fotografisk grund föreligger, kan man konstatera att kransarnas

*Kompanifana m/1686 för Södermanlands regemente, målad 1710 och förlorad 1713. (13a)
Bild 24
Captain's Colour of the Södermanland Regiment, painted in 1710 and lost by Stenbock in 1713.*

*Kompanifana m/1686 för Västmanlands regemente, troligen utförd av Olof Hoffman 1688 eller 1701. Förlusttillfälle okänt. (61b)
Bild 25
Captain's Colour of the Västmanland Regiment, probably made by Olof Hoffman in 1688 or 1701.*

utformning på de aktuella fanorna är så lik, att de torde vara målade efter samma mall och det kan då inte gärna vara fråga om annat än 1710 års målade uppsättning. Så härrör duken från Södermanlands regemente från samma svit som en i Stockholm bevarad fana, så långt detta kan bedömas på fotounderlaget. I detta fall måste det vara 1710 års svit. De två västgötaregementena, som inte deltog i fälttågen på kontinenten 1700–1709, förde sina 1700 respektive 1708 erhållna dukar i Stenbocks fälttåg. Det är också dem vi finner representerade i trofésamlingen.¹²¹

Från Västmanlands regemente återfinns fanor från två sviter. Den ena torde vara den 1710 målade (95a), som också finns representerad i Köpenhamns tyghus. En annan fana från denna svit och med samma förslitningsgrad besiktigades och avfotograferades i Eremitaget (108).¹²² Den andra hos trofékommissionen återgivna duken härrör definitivt från en annan fansvit, sannolikt en av Hoffmans 1688 eller 1701 tillverkade (61b).¹²³ När den kommit i rysk hand är osäkert, men ett möjligt tillfälle är Poltava – Perevo-

*Kompanifana m/1686 för Västmanlands regemente, målad 1710 och överlämnad efter Stenbocks kapitulation i Oldenswerth 1713. Nu i Statliga Eremitaget i Leningrad. (108)
Bild 26
Captain's Colour of the Västmanland Regiment, painted in 1710 and surrendered after Field Marshal Stenbock's capitulation at Oldenswerth in 1713. Now in the State Hermitage in Leningrad.*

För Västerbottens regemente målades dukar av Wikman 1710, 1712 och 1731. Den första sviten överlämnades 1711 till Österbottens regemente (5 st) och till Gyllenströms (senare Wattrangs) bataljon (3 st). Den i samlingen bevarade kompanifanan (76b) har dubbel ögla, medan i Armémuseum bevarade dukar har enkel.¹²⁴ Livfanan (4b)¹²⁵ är mycket grovt tecknad. Flera av 1710 års dukar torde ha förlorats i Finland 1713–14, men inte av västerbottningarna själva. Två fanor förlorades vid Villmanstrand 1741. Dessa bör ha varit av 1731 års uppsättning.¹²⁶

Går vi vidare till de finska förbandens fälttecken finner vi två fanor för Björneborgs regemente (77a, 28b), som främst på grund av kransarnas utseende bör höra till de från och med 1710 tillverkade dukarna. Möjligt är att det rör sig om Wikmans dukar från 1725, i vilket fall de kan ha överlämnats vid Helsingfors 1742.¹²⁷

En svårt sliten Savolax-fana (alla svarta delar har vittrat bort), som får antas vara tillverkad före 1737 års uppsättning, ingår i materialet (81a).¹²⁸

I samlingen ingår vidare de av C F Meinander behandlade säregna dukarna för Nylands regemente (15a, 73a). I de ryska troféförteckningarna från Poltava och Perevolotjna finns fyra Nylands-fanor med kronor i hörnen beskrivna (några eldtungor nämns dock inte). Detta tyder på fanor ur samma svit som de här avbildade och bör närmast vara av 1705 års uppsättning, som tillverkades i Riga, vilket kan förklara de icke reglements-enliga tilläggen. Dukarna i trofésamlingen torde i så fall snarast härröra från den i Riga kvarvarande bataljonen av regementet och ha överlämnats vid kapitulationen 1710.¹²⁹

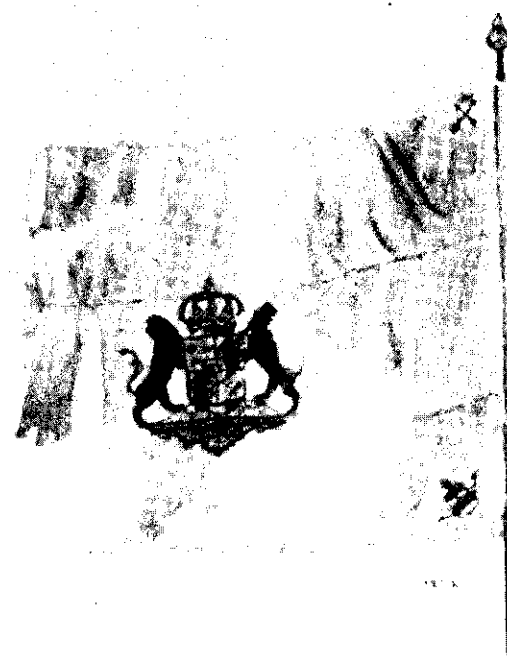
Till sist föreligger en duk från Österbottens regemente (82b)¹³⁰, vars krans till typen nära överensstämmer med schablonen från och med 1710, utom i några detaljer: de övre kvistarna är betydligt mer utdragna åt fanans hörn än normalt och vid en jämförelse ”blad för blad” finns några smärre avvikelser. Tillverkningsstidpunkt och vidare öden är oklara.

De ryska uppgifterna om de indelta förbandens dukar visar en ganska riktig uppfattning om förbandstillhörigheten men anger för Svea- och Götalandsregementena i flera fall Lesnaja – Poltava som förlusttillfällen och för andra Gemäuerthof 1705, Villmanstrand 1741 och Ruskiala 1789 för de med största sannolikhet 1713 överlämnade dukarna.¹³¹ Västerbottens regementes skulle ha tagits först vid Vasa 1808.¹³² Tavastehus regementes dukar anges vara tagna vid Lesnaja och Poltava¹³³ och de övriga finska dukarna först under senare krig, det vill säga 1741–42, 1788–90 och 1808–1809.¹³⁴ Brandenburg har endast delvis samma uppgifter som återges i Malyj Album,

och ifrågasätter genomgående uppgifter om sena erövringstillfällen till förmån för en förmodan att fanorna tagits redan under Stora Nordiska kriget.

Därmed kan vi gå över till den variant av m/1686 som jag här valt att benämna ”t/1732”. Tre olika undertyper föreligger: den första har ett motiv som i komposition och proportioner kan sägas innebära en direkt förminskning av 1686 års grundtyp enligt modellritningarna.¹³⁵ Den andra har ett något avvikande, ”spretigare” utförande av kransen¹³⁶ och den tredje har en krans som ger ett stelt och trångt intryck i förhållande till vapenbilden.¹³⁷

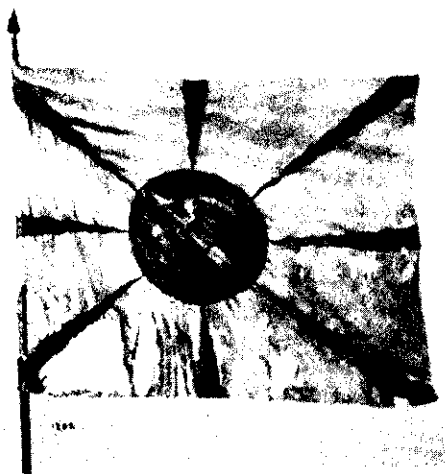
Dalregementets livfana (83a), erövrades vid Villmanstrand 1741¹³⁸ och en kompanifana för Västerbottens regemente (103a) togs troligen först 1809.¹³⁹ Savolax’ regementes (89b, 81b)¹⁴⁰ duk t/1732 kan vara tagen 1741–1742, medan Björneborgs regemente fick fanor med denna utformning först 1751 (8b). Liksom en stor del av fälttecknen som fördes i hattarnas krig 1741–1743 fortfarande var av m/1686 i den ursprungliga modellen med stort motiv, förde flera förband fortfarande sina fanor t/1732 så sent som i Finska kriget 1808–1809.¹⁴¹ Så har Österbottens regementes fana (12a) Gustaf IV Adolfs namnchiffer i fanspetsen.¹⁴²

Livfana t/1732 för Dalregementet, broderad 1740 av Tobias Leij och förlorad vid Villmanstrand 1741. (83a)

Bild 27

Colonel's Colour of the Dal Regiment, embroidered in 1740 by Tobias Leij and lost at the battle of Villmanstrand in 1741.

Kompanifana t/1732 för Savolax regemente, broderad 1737 av Tobias Leij och troligen förlorad vid Villmanstrand 1741. (81b)
Bild 28
Captain's Colour of the Savolax Regiment, embroidered in 1737 by Tobias Leij and probably lost at Villmanstrand in 1741.

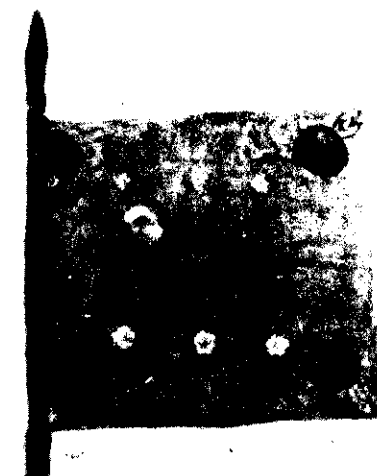
Kompanifana t/1732 för Österbottens regemente, troligen broderad av Kristoffer Sergel 1744. Förlorad under Finska kriget 1808–1809 Gustaf IV Adolfs namnchiffer i fanspetsen). (12a)
Bild 29
Captain's Colour of the Österbotten Regiment, probably embroidered by Kristoffer Sergel in 1744. Lost during the Finnish War 1808–1809 (the head of the Colour pike bears the cypher of Gustavus IV Adolphus).

En livfana av t/1732 har inte kunnat identifieras, då motivet i övre inre hörnet är alltför otydligt återgivet (94a).¹⁴³

Den senaste fanmodell som avbildas i planschsamlingen är 1766 års med dukar från Åbo läns (58a),¹⁴⁴ Björneborgs (10b),¹⁴⁵ Tavastehus' (103b)¹⁴⁶ och Nylands regementen (26b, 99a).¹⁴⁷ Dessutom finns i Peter-Paulskatedralen i Leningrad en replik av en kompanifana m/1766 för Savolax' regemente, som torde återgå på ett original i rysk hand. Den upptas inte i vare sig trofékommissionens material eller någon annan här använd rysk källa. En savolaxfana m/1766 återges emellertid av K K Meinander. Avbildningen torde återge ett i Ryssland bevarat exemplar, då varken Cederström eller Meinander själv redovisar någon i Sverige eller Finland bevarad duk.¹⁴⁸ Åbolänningarnas fana har öppna kronor i hörnen, de övriga har modellen-

Kompanifana m/1766 för Åbo läns regemente. (58a) Hörnkronorna fördes normalt inte på denna fanmodell.
Bild 30
Captain's Colour of Åbo län's (county) Regiment. The crowns in the corners were not normally used on this Colour model.

Kvarterfana för Tavastehus regemente. (92a)
Bild 31
Camp Colour of the Tavastehus Regiment.

ligt släta hörn. Fanorna torde ha erövrats under Finska kriget 1808–1809. Dessa förlusttillfällen har dock, som inledningsvis nämnts, inte närmare kartlagts här. Ingen av dukarna enligt 1766 års modell tas upp i Malyj Album eller hos Brandenburg.

Från de ordinarie infanteriregementena återges också en kvarterfana från Tavastehus regemente (92a).¹⁴⁹

Männingsfanor

Fjorton fanor m/1700 för männings- och fördubblingsförband finns avbildade. Denna typ av fälttecken är välkänd från Leif Törnquists relativt nyligen redovisade forskning.¹⁵⁰

En nyhet är att en kompanifana för Södermanlands-Östgöta tremänningsregemente till fot (62a), målad av Hoffman 1700 eller 1701, är bevarad.

Den vackra nu konserverade fanan förvaras i Statliga Eremitaget i Leningrad (111, 112). Vapenbilden är av den mindre typen (höjd ca 25 cm).¹⁵¹ Regementets ena bataljon understacks Livgardet 1702 och den andra sammanfördes 1703 med Upplands tremänningsregementets till fot då kvarvarande bataljon för att återföra detta förband till regementsstorlek. Huruvida fanorna insattes i förråd eller utnyttjades på annat sätt är inte känt.

Tre finska fanor med litet emblem (30–35 cm) återfinns. Den ena, med Finlands vapenbild (F), är inte avbildad, men förvaras i Statliga Historiska museet i Moskva. Vid besiktningen var duken helt vit och bar inga spår av ursprungligen röd färg.¹⁵² Möjligen är det livfanan. De tidigare genom K K Meinander kända fanorna med Södra Finlands (Nylands regementets) (37a) och Karels vapenbilder i litet utförande (34a) ter sig efter avbildning också vita.¹⁵³ Enligt det svenska källmaterialet från anskaffningarna har endast röda fanor med dessa senare vapenbilder utförts. De båda första fanorna torde ha tillhört Åbo, Björneborgs och Nylands läns tremänningsregemente och har överlämnats vid Dorpats fall 1704 och den senare Tavastehus, Viborgs och Nyslotts läns tremänningsregemente och förlorats vid Narvas fall samma år.

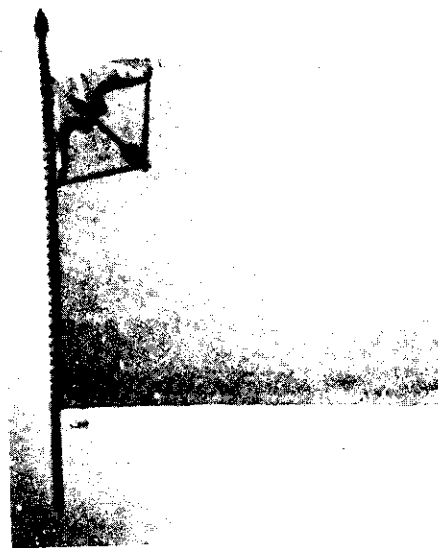
Av fanorna med den större vapenbilden (60–70 cm) finns den med Karels vapen också bevarad i Historiska museet i Moskva (35a).¹⁵⁴ Den tedde sig vid en hastig inspektion också helt vit, men skall ursprungligen ha varit karmosinröd, om attribueringen av fantypen med de större vapenbilderna till 1708 års uppsättning för fördubblingsbataljonerna är riktig. En fana med Finlands vapen i större utförande (94b) återges som vit, men färgfältet på planschen har en rosa ton. I Malyj Album avbildas den med orangeröd färg.¹⁵⁵ Savolaxfanan (36a), som nu förvaras i Moskva, har den ursprungliga citrongula färgen väl bevarad.¹⁵⁶ I trofékommissionens bildmaterial finns vidare en svartvit fotokopia av en fana med Södra Finlands vapen i den större varianten (D).¹⁵⁷ Färgen kan alltså inte avgöras.

Duken med Tavastlands vapen redovisas på planschen (72a)¹⁵⁸ med en blek gul färgnyans, som är vanlig även på andra ursprungligen röda dukar. Den beskrivs också närmare av C F Meinander och det var en duk ur denna svit som aktualiserade attribueringsproblemet kring fanorna m/1700 med olika storlek på vapenbilden. Fanan på den här redovisade planschen verkar något mindre riven än den av C F Meinander återgivna. Det är alltså inte helt säkert att det är fråga om samma duk. Vad Meinander inte nämner är att duken (dukarna) är utförd(a) av 1½ bredd taft (fanans höjd = 127 cm) mot regelmässigt två bredder (ca 190 cm). Dukarna bör ytterligare granskas.

Detalj av kompanifana m/1700 för Södermanlands-Östgöta tremänningsregemente till fot, målad av Olof Hoffman 1700 eller 1701. Förlosttillsfälle okänt. Nu i Statliga Eremitaget i Leningrad. (112)

Bild 32
Detail of Captain's Colour of an auxiliary unit raised on the regular establishment of the Södermanland and Östgöta Regiments. Painted by Olof Hoffman in 1700 or 1701 and featuring the arms of the province of Östergötland. Now in the State Hermitage in Leningrad.

Kompanifana m/1700 för Savolax fördubblingsbataljon, målad 1708 av Olof Hoffman och troligen förlorad vid Viborgs fall 1710. Nu i Statliga Historiska museet i Moskva. (36a)

Bild 33
Captain's Colour of an auxiliary unit of Savolax painted in 1708 by Olof Hoffman and probably lost at the fall of Viborg in 1710. Now in the State Historical Museum in Moscow.

Planscherna och de dukar som kunnat besiktigas talar för att det med stor säkerhet är Olof Hoffman, som målat samtliga hittills diskuterade fanor m/1700. Manéret är otvivelaktigt hans.

De gjorda attribueringarna av vita dukar till kompanifanor m/1700 förutsätter en extrem blekning av röda fanor. Det finns ett antal andra exempel på detta. Ett sådant fall är en österbottnisk dragonfana i Livrustkammaren, som vi återkommer till nedan. Den gula ursprungsfärgen på denna visar sig först under tennlikorna.¹⁵⁹ Någon så noggrann undersökning har inte kunnat göras av de här diskuterade fanorna. C F Meinanders knytning av de mindre vapenbilderna till de tidigare dukarna och de större motiven till 1708 års fansviter för finska fördubblingsbataljoner är rimlig. Teorin får ytterligare stöd i motivstorleken på Södermanlands-Östgöta-duken. För den slutliga attribueringen krävs egentligen endast en verifiering av färgförändringarna.

Nylands, Viborgs och Savolax' fördubblingens fanor torde ha fått överlämnas vid Viborgs fall 1710. Åbo och Tavastehus' läns övertogs av de ordinarie regementena vid deras återuppsättande 1709. Förlusten av Åbolänningarnas fanor är tills vidare obestämd. Åtminstone några av Tavastehus-fanorna torde ha förlorats vid Pälkäne 1713. Ryska uppgifter om erövringsstillfällena har vi endast för de två sistnämnda förbandens dukar, som anges vara tagna först under Finska kriget 1808–1809.¹⁶⁰ Detta förefaller mindre sannolikt, även om enstaka dukar då kan ha förts av lantvärnsförband.

Brandenburg redovisar under nr 671 fyra fanfragment med vapenbild i övre inre hörnet. Tre vita redovisas av Cederström som livfanor för Åbo läns, Österbottens respektive Viborgs läns regementen. Det är också möjligt att Brandenburg med det första fragmentet avser en duk m/1700 med Finlands vapen. Österbottens-fanan är däremot troligen en livfana för Österbottens regemente – i Malyj Album avbildas just en sådan¹⁶¹ och att någon infanterifana m/1700 med Österbottens vapenbild skulle ha utförts är idag inte känt. Fanfragmenten har inte återfunnits i Trofékommissionens planschmaterial. Den fjärde duken, i ljusblå damast med Livlands vapen, har behandlats i del I (s 80).

De två i grön och vit taft kvadrerade dukarna med Estlands vapen, som diskuterats av Törnquist (3b, 38b),¹⁶² förvaras nu en i vardera Leningrad (109, 110) och Moskva. Törnquist har ifrågasatt om de nuvarande färgerna inte ursprungligen varit blå och gula. En nu blekt gul (eller tom röd!) färg är fullt möjlig, men att den gulgröna färgen skulle ha varit blå ursprungligen

*Kompanifana m/1700 för okänt estniskt förband. Nu i Statliga Eremitaget i Leningrad. (109)
Bild 34*

Captain's Colour of unknown Estonian unit. Now in the State Hermitage in Leningrad.

tedde sig inte sannolikt vid min inspektion av dukarna, varvid i sömmarna invikt tyg kunde vikas ut. De estniska fanornas "bukiga" sköldtyp är densamma som återfinns på den ovannämnda österbottniska dragonfanan, och det får anses fullt klart att dukarna malats i samma verkstad. De här redovisade iakttagelserna ändrar inte förutsättningarna för Törnquists attribuering av dukarna till något av de estniska förbanden. Dukarna torde ha förlorats i Balticum under åren 1704–1710.

En svit kompanifanor med konungens namnchiffer inom palmkvistar har i övre inre hörnet Satakuntas (Björneborgs regementes) vapenbild infattad i en spetsig och något smalare sköld än den på de ovan behandlade dukarna (82a). Kompanifanorna avbildas i Malyj Album och beskrivs av Brandenburg som delade blå och gula, medan Trofékommissionens planscher ömsom återger dem helt blå, ömsom delade blå och gula.¹⁶³ Kronan och namnchiffret påminner starkt om några fanor m/1688 efter "holländska manéret" (se nedan), medan palmkvistarnas utformning avviker något. En troligen samhörig livfana har samma sköld i övre inre hörnet (32a).¹⁶⁴

En kompanifana med snarlik dekor – men utan sköld – förekommer också i planschmaterialet (93a).¹⁶⁵ Dess förekomst kan tolkas så att den lilla skölden är ett senare tillägg.

Det är inte helt säkert att björneborgsfanorna har ett ursprung som är gemensamt med de estniska och den österbottniska, även om en påverkan är tydlig. En samtidig granskning av dukarna är önskvärd.

Fanorna m/1700 utgör en intresseväckande grupp – trots att den först synes så homogen och väl avgränsad i tid, utförande och till förbandstyp.

"Stadsfanor"

De fanor som här benämns stadsfanor har som attribuerande kännetecken stadsvapen eller liknande. De torde ha förts av borgarbevapning eller av förband med eljest starkt uttalad lokal rekrytering. Stadsfanorna och de finska uppståndsfanorna har ägnats ett mindre intresse av svenska forskare, däremot har K K Meinander i en artikel 1915 behandlat finska stadsfanor.

De av utseendet att döma två äldsta dukarna av denna typ i samlingen (F, H) har attribuerats till Vasa och Nykarleby av K K Meinander och vidare behandlats av Gripenberg. Enligt ryska uppgifter skulle fanorna vara från Gustaf Vasas respektive Gustaf II Adolfs tid. Stilmässigt finns det emellertid ingen anledning att frågasätta Meinanders och Gripenbergs tidsbestämning till perioden 1688–1713. Vasafanan kan alltså vara den med stadens vapen som förlorades vid Storkyro 1714.¹⁶⁶

Detalj av fanan i bild 34. (110)

Bild 35

Detail of the Colour in picture 34.

Kompanifana, möjligen för Björneborgs läns fördubblingsbataljon. Namnchiffret är utfört i ett manér som starkt påminner om Hoffmans (jfr bild 46). (82a)

Bild 36

Captain's Colour, probably of an auxiliary unit raised on the establishment of the regular Björneborg Regiment. The Royal Cypher is painted in a manner closely resembling that of Olof Hoffman (cf picture no. 46).

Fanan med texten "Arensburg 1702" och med dess vapen (78a) får antas ha kommit i rysk hand vid inmarschen i Arensburg 1710, vilket överensstämmer med uppgiften i Malyj Album.¹⁶⁷

En stadsfana, som inte tidigare behandlats i litteraturen, är en fana av livfanetyp, men med Kexholms vapen på stora riksvapnets plats (37b). Fanan följer i övrigt helt 1686 års förordning och är unik i sitt slag. Det är rimligt att anta att fanan är från en verkstad som inte legat i Stockholm, där den centrala övervakningen av fantillverkningen knappast hade godkänt de heraldiska attributen till skölden. Fanan förvaras nu i Moskva och företer inga spår av att vara en ändrad reglementerad livfana. Det kan anmärkas att vapenbilden även kan knytas till Ivangorod¹⁶⁸, men ytterligare forskning krävs på denna punkt.

De kring 1730 av Wikman målade dukarna för Vasa och Uleaborg (34b, 53) har även de behandlats av K K Meinander. Den förra förvaras nu i Statliga Historiska museet i Moskva.¹⁶⁹

En tidigare okänd duk har på insidan lilla riksvapnet med ett (möjligen i efterhand) inkomponerat G i en rund krönt sköld understödd av drakvingar och på utsidan Gotlands vapen i skölden (64). Stilmässigt kan fanan tidsbestämmas till åren kring 1750, möjligen ett par decennier senare. Troligen är detta en av de fanor som fördes av borgarbevapningen i Visby 1788(?) – 1795 och som av den ryske amiralen Bodisko i april 1808 togs ur Visbymagistratens arkiv och översändes som troféer till St Petersburg.¹⁷²

Ytterligare dukar av stadsfanekategorien kan förekomma bland de nedan behandlade oidentifierade dukarna.

Uppbådsfanor

De finska uppbådsfanorna har behandlats av Meinander och Gripenberg¹⁷¹ och berörs endast översiktligt här. Fanorna fördelar sig på fyra grupper:

Borgå härads fana, utförd 1711 i tre våder olikfärgad taft, med en grovt tecknad lagerkrans och Carl XII:s namnchiffer över häradsvapnet (13b).¹⁷² Den är ensam i sin grupp och förebådar utförandet av den andra och större gruppen sockenfanor, tillverkade 1712. Dessa (2b, 3a, 8a, I, J, K, 63b, 102a, 19a, L)¹⁷³ är enfärgade och har sinsemellan lika lagerkransar, som skiljer sig från Borgå-fanans. Lejonsupportrar har tillkommit till namnchiffret, liksom det utskrivna sockennamnet. Årtalet 1712 är inskrivet i den nedre bandöglan, medan Borgå-fanan har AN – NO – 17 – 11 i vardera fanhörnet. Borgåfanans återgivning i Malyj Album utgör ett exempel på dettas brister i detaljer. Kransen är där återgiven på ett med de 1712 tillverkade fanorna identiskt sätt, vilket är missvisande – Trofékommissionens planscher visar tydligt att serierna har hantverksmässigt helt olika utförande.¹⁷⁴

En tredje grupp representeras av en fana, lik den s k Tenalafanan (uppkallad efter kyrkan där den återfanns), med en dekor, som med sin eleganta mindre krans med tillhörande vapenbild direkt leder tanken till 1732 års utförande av landskapsregementenas fanor. Detta framåtblickande stildrag i en uppbådsfana är ganska unikt. Ofta upptar denna typ av fanor i stället äldre dekorationselement, som frångåtts för de ordinarie förbandens fälttecken. Fanan har året 1712 målat under kransen (70).¹⁷⁵

Ytterligare en grupp av uppbådsfanor har nyligen kunnat bestämmas av Leif Törnquist. Fanorna i denna grupp är utförda i linnelärft och har enkla lagerkransar och i hörnen fyrkulor målade på dukar i olika bottenfärg – vit,

Fana av modifierad m/1686 med Kexholms vapen, från Carl XI:s eller Carl XII:s tid. Nu i Statliga Historiska museet i Moskva. (37b)
Bild 37

Colour with the arms of Kexholm from the reign of Charles XI or Charles XII.

Fana för borgargardet i Vasa, målad av Johan Wikman 1729. Nu i Statliga Historiska museet i Moskva. (34b)
Bild 38

Colour of the Town Militia of Vasa, painted by John Wikman in 1729. Now in the State Historical Museum in Moscow.

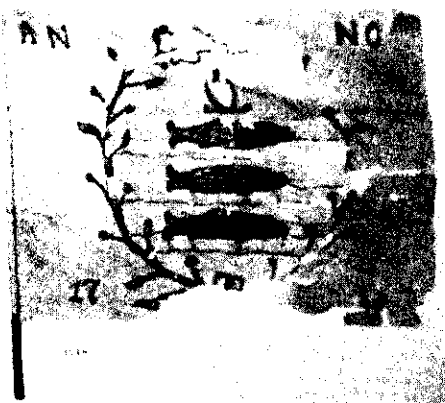

Fana, troligen för borgarbevapningen i Visby 1788(?)–1795 och översänd till St Petersburg efter den ryska inmarschen i Visby 1808. (64)

Bild 39

Colour, probably of the Visby Town Militia 1788(?)–1795 and sent to St Petersburg as a Trophy after the Russian capture of Visby in 1808.

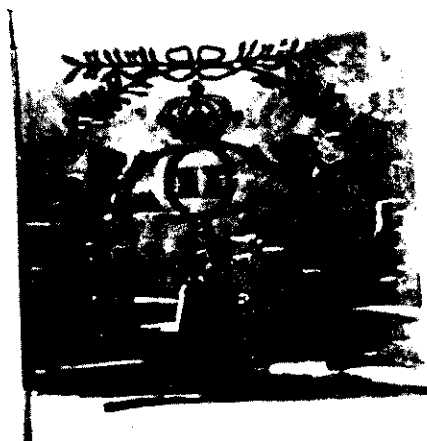

Fana, troligen för Borgå härads uppåd, utförd 1711. (13b)

Bild 40

Colour, probably of the levy of the Borgå district, made in 1711.

Fana för Messuby sockens uppåd, målad 1712. (102a)

Bild 41

Colour of the levy of the parish of Messuby, painted in 1712.

gulrosa och mörkblå (14b, 48a resp 39a). Kransarna är målade i ett manér som närmast påminner om Baltzar Friedrichs kransar på ett antal fanor från omkring 1675 och ger trots det enkla utförandet inte något provinsieilt intryck. En av de blå förvaras i Moskva. 1702 levererades från Klädkammaren i Stockholm fyra vita, elva blå, elva gula och tio röda lärftfanor utan dekor till finskt allmogeuppåd. Det är troligt att de bevarade dukarna härrör från denna uppsättning.¹⁷⁶

Förlusttillfällena är inte slutgiltigt bestämda men torde till större delen infalla under det ryska intagandet av Finland 1713–14, inte minst slaget vid Storkyro 1714, där elva uppådsfanor förlorades.¹⁷⁷ Det är dock idag inte klart exakt vilka dukar som förlorades vid Storkyro.

Bland de ännu oidentifierade dukar som behandlas i nästa avsnitt kan ytterligare fanor för uppådsförband återfinnas.

Värvat och övrigt infanteri

Kunskapsläget beträffande de värvade förbandens fälttecken är idag ojämnt. En del dukar i det ryska materialet har kunnat bestämmas, framför allt tack vare Leif Törnqvists forskning.

Två dukar från Carl X Gustafs tid avbildas i planschmaterialet (1, 49b). Den senare tas av Cederström upp som två dukar p g a vissa skiljaktigheter mellan återgivningen i Malyj Album och Brandenburgs beskrivning. Det förefaller mest sannolikt att samma duk avses i båda fallen.¹⁷⁸ Förbandstillhörigheten har inte kunnat bestämmas.

En duk från Carl XI:s tid återges endast i svartvit fotokopia (M), med vilken bilden i Malyj Album rätt väl stämmer. Vid det fortsatta attribueringsarbetet bör även stadsfanealternativet prövas.¹⁷⁹

Fana för finskt uppåd, målad 1712. (70)

Bild 42

Colour of a Finnish levy unit, painted in 1712.

C G Skyttes Livländska infanteriregemente fick fanor utförda i intarsiateknik 1699, 1700 och 1706. Regimentet deltog vid Errestfer 1701 och tre kompanifanor beskrivs i Sjeremetevs fälttågsjournal som mörkgula och blåklintsblå, på vilka det kungliga vapnet (dvs namnchiffret) är utsytt i olika färger. Också en livfana i intarsia beskrivs. Med kompanifanornas angivna färger och intarsiatekniken kan beskrivningen inte gärna avse andra fanor än just Skyttes. Regimentet låg i Dorpat 1704 och fick lämna sina kvarvarande fanor vid dess fall. 1708 lämnades regimentet, som då egentligen tillhörde fälttrupperna, kvar i Riga och förlorades där 1710. Skyttes och H R Horns regementen lämnade totalt tre kompanier som garnison i Kexholm. Garnisonens officersuppsättning 1710 tyder snarast på två kompanier från Horns regemente och ett från Skyttes. Garnisonen fick avlämna sina fanor vid kapitulationen 1710 och Peters journal upptar två fanor med namnchiffer i guld.¹⁸² Därmed torde i första hand avses dukar från Horns regemente, men uppgiften bör inte hårdras.

Fana för finskt uppstånd, utlämnad 1702. (14b)
Bild 43
Colour of a Finnish Levy unit, issued in 1702.

Fana från okänt förband, Carl X Gustafs
tid. (49b)
Bild 44
Colour of unknown unit under Charles X
Gustavus.

Kompanifana för C G Skyttes Livländska infanteriregemente. Helena Militz utförde fanor för regimentet 1699, 1700 och 1706. Förluster gjordes vid Errestfer 1701, Dorpat 1704, Riga 1710 och möjligen vid Kexholms fall 1710. Denna duk nu i Statliga Historiska museet i Moskva. (38a)

Captain's Colour of C G Skytte's Livonian Regiment of Foot. Colours of this type were made for the regiment by Helena Militz in 1699, 1700 and 1706. Losses occurred at Errestfer in 1701, Dorpat 1704, Riga 1710 and possibly at the fall of Kexholm in 1710. This Colour now in the State Historical Museum in Moscow.

Mot bakgrund av att Skyttes regemente vid de angivna tilldelningstillfällena erhöi totalt 18 kompanifanor, är uppgiften i Malyj Album om 14 bevarade dukar inte orimlig. De fem i materialet återgivna fanorna kan efter detaljer i utförandet med tvekan delas upp i två grupper (88a och 91a resp 38a, 58b och 88b). Den förra har proportionsvis något större blått mittfält och bredare flammor och med de ljusa (ursprungligen aurorafärgade) partierna svagt orangegula medan dessa partier på den senare gruppen ter sig vita. Den förra gruppen har namnchiffer i fanspetsarna, medan den senare har släta sådana. En duk ur den senare gruppen (38a) förvaras i Moskva och företer ett utsökt arbete. I Moskva finns också en praktfull och välbevarad "anonym" livfana (dvs utan landskapsvapen) i intarsia (T), som starkt påminner om Älvsborgs regementes från 1700 (6) och om utförandet på de Skytteska fanorna.¹⁸¹ Möjligen är den samhörig med dessa som också utfördes i samma verkstad som älvsborgsfanorna. En slutlig bestämning förutsätter en samtidig granskning av dukarna.

För C A Stackelbergs bataljon, senare regemente, målade Hoffman 1700 en svit fanor m/1700 med Ösels vapenbild. Liv- och en kompanifana (40a, 31b) avbildas i arkivet. Livfanan och två kompanifanor togs vid Errestfer 1701, vilket klart framgår av Sjeremetevs troféförteckning.¹⁸²

1688 målade Hoffman en svit blå fanor med kungens namnchiffer mellan palmkvistar för G M Lewenhaupts svenska regemente i holländsk tjänst. Härav kom fantypen att sägas vara utförd "efter holländska manéret". Den kan betraktas som urtypen för de värvade förbandens fälttecken under Carl XII.¹⁸³ 1702–1707 målade Hoffman vid skilda tillfällen totalt 19 dukar av denna typ för H H von Liewens och J H von Schwengels Livländska regementen samt för B J Mellins Estländska regemente. Tre dukar finns avbildade i samlingen (18a, 23b, 57a) och torde ha förlorats 1702–1710 i Balticum – troligen merparten 1710, då von Schwengels regemente låg i Pernau och de båda andra i Reval. Uppgiften i Malyj Album om 15 då bevarade fanor av detta utseende är alltså fullt rimlig, däremot inte att de skulle ha tagits vid Poltava.¹⁸⁴ Öselska lantmilisbataljonen, som förlorade sina fanor vid Lesnaja 1708, förde mörkblå fanor med okänd dekor. Den är det enda förband som deltog i fälttåget 1708–1709, som kan ha fört fanor av detta eller liknande utseende,¹⁸⁵ men de torde ha utförts i Balticum och inte i Stockholm.

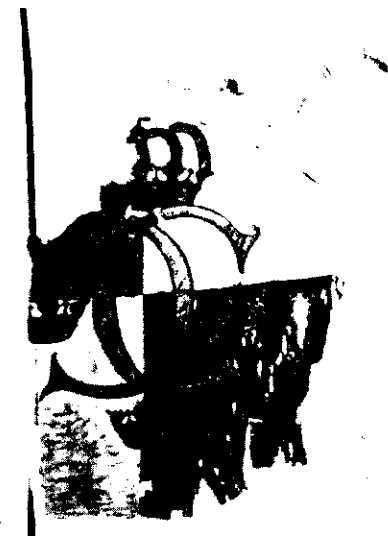
En kvadrerad duk återgiven som blå och gul med krönt namnchiffer sammanställt med tre kronor, allt målat i guld (47a), har en utformning av kronorna, som starkt påminner om den på Hoffmans dukar. C:n är mycket

Kompanifana m/1688 i "holländska manéret", målade av Olof Hoffman. 1702–1707 utförde han fanor av denna typ för H H von Liewens och J H von Schwengels Livländska regementen och B J Mellins Estländska regemente. Förlorade i Balticum 1702–1710.

Bild 46

Captain's Colour of a type painted by Olof Hoffman in 1702–1707 for H H von Liewen's J H von Schwengel's and B J Mellin's regiments. Lost in the Baltic provinces in 1702–1710.

Kompanifana, troligen för H R Horns Garnisonsregemente i Ingermanland och målade av Olof Hoffman 1696. Möjliga förlusttillfällen är Nyenskans 1703, Narva 1704 och Kexholm 1710.

Bild 47

Captain's Colour, probably of H R Horn's Garrison Regiment in Ingria and painted by Olof Hoffman in 1696. Losses occurred at Nyenskans 1703, Narva 1704 and Kexholm 1710.

lika utformningen av namnchiffret på hans modellritning till kompanifanor för dåvarande Prins Carls regemente.¹⁸⁶ Fanan kan med stor säkerhet attribueras till Hoffman. Det är troligt att den ingått i den svit han 1696 utförde för H R Horns Garnisonsregemente i Ingermanland. Dessa kompanifanor var kvadrerade i blått och rött.¹⁸⁷ Liksom i flera andra fall kan den nu gula färgen mycket väl ursprungligen ha varit röd. Malyj Album uppger att antalet fanor av denna typ skulle ha varit 16, vilket förefaller väl högt, Horns regemente bestod av 12 kompanier. Noggrannheten i avbildningarna

i Malyj Album är, som påtalats, högst växlande. I den uppgivna siffran om 16 dukar kan mycket väl dukar från annan svit med snarlikt utseende ingå. Dessa kan ursprungligen också ha varit blå och gula. Horns regemente lämnade garnisonstrupp till flera fästningar och var alltså ett ganska splittrat förband. De första fanförlusterna torde ha gjorts vid Nyens dagtingan 1703 av de två kompanier som ingick i dessa garnison.¹⁸⁸ Huvuddelen av fanorna torde ha fått lämnas vid Narvas kapitulation 1704 och de(n?) sista vid Kexholms 1710, som nämnts ovan.

En vit fana med Carl XII:s namnchiffer i lagerkrans och med texten WIERLAND 1701, allt målat i guld (29a), finns bevarad i Moskva. Fanans text låter förmoda att den härrör från W H Hastfehns Estländska infanteriregemente av lantmilis från Wieriska kretsen. Ytterligare belägg för attribueringen saknas dock idag. Regimentet låg i Narva vid dess fall 1704 och torde då ha förlorat sina fanor.¹⁸⁹

Olof Hoffman utförde 1707 en svit fanor för B von der Pahlens Estländska infanteriregemente lantmilis av Harriska kretsen. Två fanor återges i materialet (59a, 14a). Regimentet låg i Reval vid dess fall 1710 och dukarna har med ganska stor säkerhet vid just detta tillfälle övergått i rysk hand.¹⁹⁰

Liv(?)fana, troligen för W H Hastfehns Estländska infanteriregemente av lantmilis från Wieriska kretsen, målad 1701 och förlorad vid Narvas fall 1704. Nu i Statliga Historiska museet i Moskva. (29a)

Bild 48 — Colonel's (?) Colour, probably of W H Hastfehns Estonian Regiment of Foot (Country Militia of the District of Wierland) painted in 1701 and lost at the fall of Narva in 1704. Note in the State Historical Museum in Moscow.

En kompanifana som på beskrivning och genom materialet – damast – kunnat bestämmas, är den från 1703 för C F von Mengdens Livländska infanteriregemente lantmilis (87). Av utseendet av insidan att döma föreligger ytterligare en fana från samma svit (101a). En livfana i damast, med samma karakteristiska mitraformade slutna kronor i dekoren som på kompanifanorna, kan förmodas vara samhörig (65a). Regimentets livfana i den av regementschefen 1703 tilldelade sviten förde konungens namnchiffer på utsidan, som dock inte återges i planschmaterialet. Regimentet tillhörde Schlippenbachs fältarmé 1704 och undgick därmed fästningarnas fall. Det ingick i Rigas garnison vid dess kapitulation 1710 och förlorade troligen därvid merparten av sina fanor. Tidigare förluster kan emellertid inte utslutas.¹⁹¹

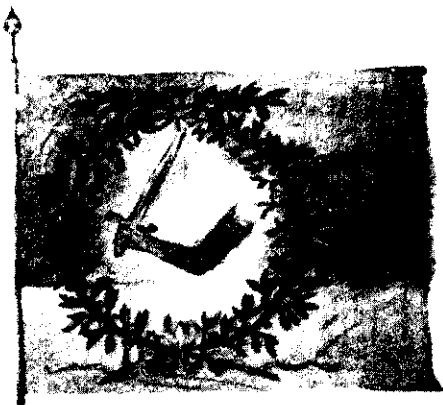
J W von Beckerns Livländska infanteriregemente fick 1706 en svit om åtta fanor. Kompanifanorna var utförda i sex våder omväxlande blå och gul taft men i övrigt utan dekor. En finns representerad (96b). Fanorna torde ha förlorats vid Rigas kapitulation 1710.¹⁹²

En ursprungligen röd fana med på insidan en arm med ett huggande svärd inom en lagerkrans och på utsidan Carl XII:s namnchiffer har i senare attribueringsförsök kopplats till F W von Liphards Livländska lantmilisbataljon av Wendiska kretsen. Den återges i materialet (17b) i gråaktig ton men synes ha varit röd.¹⁹³ En röd fana med konungens namnchiffer på utsidan (den enda återgivna sidan) har en likartad utformning av lagerkrans och namnchiffer (80b) och kan möjligen vara samhörig.¹⁹⁴

Därmed är Carl XII-tidens fanor med någorlunda välgrundad proveniensbestämning genomgångna.

Övergår vi till den grupp av fanor, som inte kunnat bestämmas, finner vi fyra anonyma livfanor, dvs troligen från värvade förband. Ett närmare studium av material och dekorationer kan i framtiden möjliggöra kopplingar till redan bestämda fansviter och därmed attribuering. Två av fanorna är utförda i intarsia (2a, 7b),¹⁹⁵ en tredje är målad på tre våder damast och har fyrekulor i hörnen (18b)¹⁹⁶ och den fjärde är målad på blå(!) sidentaft (76a).¹⁹⁷ Det kan inte utslutas att någon eller några av de fragmentariskt bevarade livfanedukarna även kan härröra från indelta förband.

Cederström tar i sin förteckning under anonyma livfanor upp de elva i Malyj Album redovisade samt sju av Brandenburg redovisade, de senare dock reducerade till fyra.¹⁹⁸ Cederström ifrågasätter att de elva samtliga skulle vara av damast, en uppgift som härrör från Brandenburgs beskrivning av den tredje ovan nämnda livfanan. Avvikelser i form av taft-damast, med

Kompanifana, möjligen för F W von Liphardts Livländska länsmilitsbataljon av Wendiska kretsen. (17b)

Bild 49

Captain's Colour, possibly of F W von Liphardt's Livonian Country Militia Battalion of the District of Wenden.

Livfana från okänt förband under Carl XI eller Carl XII. (18b)

Bild 50

Colonel's Colour of unknown unit under Charles XI or Charles XII.

Livfana från okänt förband under Carl XI eller Carl XII. (76a)

Bild 51

Colonel's Colour of unknown unit under Charles XI or Charles XII.

eller utan fyrkulor, målning eller intarsia samt olika grader av förslitning kan dock inte utläsas ur Malyj Album. Troligen förhåller det sig så att uppgiften där om elva livfanor bla täcker även de av Brandenburg upptagna sju dukarna.

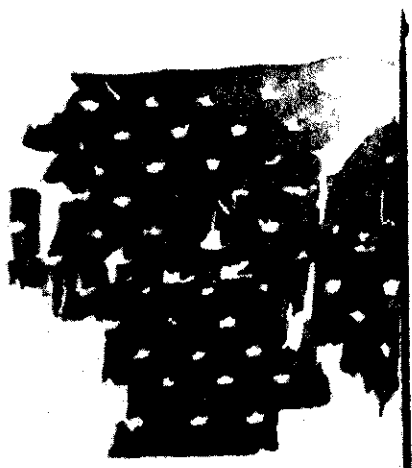
Kompanifanor från Carl XII:s tid för tre okända förband finns representerade även i Köpenhamns tyghus, varför intresset bör riktas mot de förband som nedlade sina fälttecken efter kapitulationen i Oldenswerth 1713, varefter dessa delades mellan danskar, saxare och ryssar. Andra tillfällen från det nordtyska fälttåget är också möjliga. Detta gör Gripenbergs attribuering av en av fanorna (68a) till Uleåborg stad mindre sannolik.¹⁹⁹ En fana med kronströdd duk och i mitten tre större kronor ordnade *en och två* (4a) är troligen från samma svit som de, vilka i den danska troféförteckningen beskrivs som "blaa Faner med smaa gyldne Kroner".²⁰⁰ Den danska troféförteckningen är emellertid, som nämnts, inte till någon hjälp när det gäller proveniensbestämningen. En tredje duk är vit med Carl XII:s namnchiffer omgivet av tre kronor i ett blått ovalt mittfält och med blå flammor i hörnen (15b).²⁰¹ Svenska infanteriförband i Tönningen med okänt utseende på fanorna var Schultz von Ascheradens Infanteriregemente i Stralsund (!) och Ekeblads Elbingska infanteriregemente.

Två blå fanor med Carl XII:s namnchiffer omgivet av tre kronor avbildas i materialet (20a, 32b). Den ena (32b) återfinns idag i Moskva i samma skick som på avbildningen.²⁰² Någon bestämning av förband eller förlusttillfälle har inte heller för dessa kunnat göras.

Heribert Seitz har gjort ett försök att attribuera en fana med Carl XII:s namnchiffer åtföljt av riksregalier till C A De la Gardies Livländska regemente. Två dukar från denna svit återges i planschsamlingen (86a, 59b).²⁰³ Seitz' attribuering kan inte biträdas. C A De la Gardies fanor var blå och gula, troligen med kungens namnchiffer, se vidare nedan.

Som Seitz påpekat är motivet i sin uttalat regala karaktär ovanligt på en så sen fana som denna. Kompositionen i sig är emellertid långt ifrån unik. Med en något annorlunda formgivning förekommer den exempelvis på en ringkrage för överste, från Carl XI:s tid, i Livrustkammaren.²⁰⁴ En speciell detalj i fanornas dekor är de slutna kronorna mellan C:nas ändar. Seitz sammansätter dessa med namnchiffrets större slutna krona och ser detta som en omkomposition av trekronorsvapnet.

Seitz' uppfattning att de tre slutna kronorna skall ses i ett sammanhang är säkert riktig, men det är tveksamt om kompositionen i första hand skall ses som en variant av trekronorsvapnet. Visserligen finns exempel på varianter

Kompanifana från okänt förband, troligen förlorad under fälttåget i Nordtyskland 1712–1713. (4a)

Bild 52

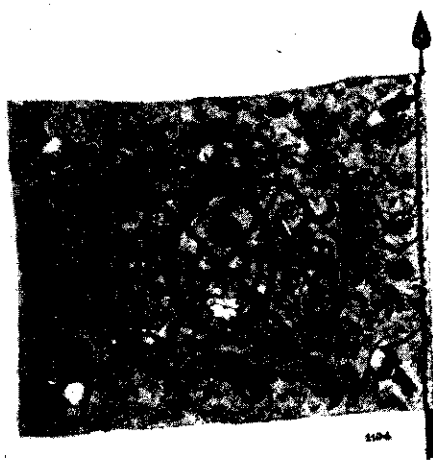
Captain's Colour of unknown unit, probably lost during the campaign in Northern Germany in 1712–1713.

Kompanifana från okänt förband under Carl XII. Nu i Statliga Historiska museet i Moskva. (32b)

Bild 53

Captain's Colour of unknown unit under Charles XII. Now in the State Historical Museum in Moscow.

Kompanifana från okänt förband under Carl XII. (86a)

Bild 54

Captain's Colour of unknown unit under Charles XII.

därav med tre slutna kronor, men de är inte signifikativa i detta sammanhang.²⁵⁵ Vid denna tid hade vapnets eventuella ursprungliga syftande på tre förenade riken trätt i bakgrunden och trekronorsvapnet etablerats som en enhet som symbol för Sverige (eller Svea rike).²⁵⁶ Som suveränitetstecken och i pretentionssammanhang dög inte längre de öppna kronorna utan därvid användes de slutna kunga- och furstekronorna. Flera exempel föreligger också på tre slutna kronor ordnade *en och två* och syftande på den svenska kungatiteln: Sveriges, Götes och Vendes konung.²⁵⁷

En liknande komposition med regalier omgivna av två kronor, men med ett mindre krönt namnchiffer ovanför regalierna, återfinns på ett danskt mynt efter Fredrik III:s död 1670.²⁵⁸ I det danska fallet är symboliken med de två kronorna klar – Danmarks och Norges kronor. En påverkan österifrån kan också tänkas: över dubbelörnen i det ryska statsvapnet svävar tre slutna kronor ordnade en och två, vidare håller örnen spiran och riksäpplet.²⁵⁹ En sådan påverkan är också förenlig med Seitz' knytning av dukarna till något baltiskt förband.

Carl XI:s namnchiffer på textkartusch på fästningsmodell av Reval i Armémuseum. Bild 55

The cypher of Charles XI on a model of Reval in the Army Museum in Stockholm.

Slutsatsen från filosoferandet kring symboliken måste ändå bli att vi den vägen inte med bestämdhet kan knyta dukarna till något särskilt förband eller grupp av förband. Som grund krävs mer konkreta belägg. Vad som kan vara en ledtråd i det avseendet finns emellertid: I en med fanan snarlik utformning förekommer dekorationsmotivet i en kartusch på en modell av Reval 1682 i Armémuseum.²¹⁰ Motivet är i detta fall så likt det på fanorna, att man inte kan utesluta en gemensam förlaga. Likheten kan emellertid vara tillfällig och ingenting som knyter dekorationselementen just till Reval har i övrigt kunnat påvisas. Det vore annars frestande att koppla fanorna till något garnisonsförband där eller något förband med annan anknytning till Reval. Ett förband av denna karaktär med ännu okänt utseende på fanorna är stabsmajoren von Hüenes bataljon där, vilken hade fyra nya kompanifanor vid generalmönstringen 1708.²¹¹

Att fanornas utformning skulle stå i någon form av relation till förbandets kvalitet har Törnquist i annat sammanhang vederlagt.²¹²

Vi rör oss ännu endast med ett svagt indicium och en gissning, någon slutlig attribuering kan inte redovisas idag. Det av Seitz förkastade alternativet, J G von der Osten-Sackens Öselska lantmilisbataljon, kan exempelvis inte à priori uteslutas. Bataljonen förde som nämnts blå kompanifanor.

I Centrala krigshistoriska museet för Artilleriet, Ingenjör- och Signaltropperna i Leningrad finns utställt ett fragment av en mörkblå kompanifana med kronströdd duk och karolinskt namnchiffer med lejonsupportrar. Dekoren är målad i guld (114). Denna kompanifana (26a),²¹³ en livfana (10a)²¹⁴ och ytterligare två kompanifanor (77b, 90a)²¹⁵ finns återgivna i planscherna, liksom en röd duk med snarlik dekor i såväl komposition som i utförandets detaljer, men med ett latinskt tänkespråk tillagt (25b).²¹⁶ De blå kompanifanornas utseende stämmer ganska väl med beskrivningen av sju azurblå taftfanor i Sjeremetevs fälttågsjournal, där troféerna från Hummelhof 1702 förtecknas.²¹⁷ Någon förbandsbestämning har dock ännu inte kunnat göras. Likheten mellan de blå och röda fansviterna är så uttalad att det finns anledning att anta att sviterna ursprungligen tillverkats i ett sammanhang och möjligen för två förband med lokal eller någon annan form av samhörighet. Det är troligt att åtminstone två livfanor av analogt utseende existerat. Cederström redovisar fyra vita fanor med kronströdda dukar, troligen de tre i Malyj Album upptagna och den av Brandenburg redovisade. Mig förefaller det troligare att den av Brandenburg redovisade duken är att se som en av de redan i Malyj Album uppgivna, vilket ger totalt endast tre dukar. De små kronornas placering och teckningen av lejonen binder de

Livfana från okänt förband. (10a)
Bild 56
Colonel's Colour of unknown unit.

Kompanifana från okänt förband under Carl XI eller Carl XII, möjligen från Garnisonsregimentet i Riga. (77b)

Bild 57
Captain's Colour of unknown unit under Charles XI or Charles XII, possibly of the Garrison Regiment of Riga.

vita dukarna vid de blå och röda och gör det inte särskilt troligt att det är fråga om några gardesfanor, en uppgift som Cederström och Wernstedt accepterat. Sådana har endast förlorats till ryssarna vid Poltava (16 st) och vid Perevolotjna (2 st),²¹⁸ och de torde ha förstörts i Kremlbranden. Uppgiften om tre livfanor kan vidare tolkas så att de blå kompanifanorna bör fördelas på två sviter, vilket är rimligt mot bakgrund av Malyj Albums uppgift om elva blå kompanifanor. Fanförluster så tidigt som 1702 hann också regelmässigt ersättas till debaclet i Balticum 1710.

En mycket sliten röd fana med Carl XII:s namnchiffer inom en lagerkrans, varöver en devis: [VI[VAT?]. . . (60b)²¹⁹ har inte kunnat identifieras. Endast en tredjedel av duken är bevarad.

Ett förband som åtminstone tidigare fört röda dukar är Guvernementsinfanteriregementet i Riga (Erik Dahlbergh 1696–1702, därefter J A Clodt von Jürgensburg),²²⁰ vilket alltså bör prövas som möjlig attribuering för de redovisade röda dukarna från obestämda förband (25b och 60b).

Guvernementsinfanteriregementet i Riga kan sägas ha ett systerförband, nämligen Garnisonsregementet i Riga. Det senare förbandet deltog vid Hummelhof. Båda regementena bestod av 8 kompanier.²²¹ Om vi återvänder till de samhöriga blå och röda fanornas emblematik, ser vi en påtaglig påverkan från Livgardets till fot fanor m/1686, men med tre karakteristiska avvikelser: färgen, de något annorlunda ställda strödda kronorna och de okrönte lejonsupportrarna.

Det var vanligt att förbandscheferna för sina enheter eftersträvade en fanemblematik som var ”finare” och pompösare än förordningarna avsåg. Framgången växlade.²²² Det är emellertid ovanligt med en differentiering genomförd med en sådan konsekvens och så god kunskap om 1686 års förordning och dess motiv, som på de här diskuterade dukarna. I just Riga finner vi också som generalguvernör Erik Dahlbergh, som haft ett mycket starkt inflytande på 1686 års förordning.²²³ Ett par indicier pekar alltså på förbanden i Riga, men den slutliga bestämningen får även för dessa dukar anstå tills mer konkreta belägg kan företes.

Flera dukar i de svenska färgerna blått och gult ingår i samlingen. En kvadrerad, blind fana (25a) har ett utseende som överensstämmer med det hos C A Stackelbergs regementes andra uppsättning fanor. Samtliga dessa skall ha överförts till Sverige efter förhandlingarna kring Neumündes kapitulation, varför duken knappast härrör från denna svit. Det är troligt att flera förband fört fanor med denna utformning – vilken föreslogs av regementschefen, möjligen inspirerad av annat förbands dukar.²²⁴

Två sviter fyrstyckade dukar i gult och blått med krönt namnchiffer finns representerade. Den ena har ett namnchiffer utfört med osedvanligt ”ragna” C:n (65b)²²⁵, den andra, bestående av två fanor, har dekorations-element i en kraftigare stil med namnchiffret omgivet av palmkvistar, allt målat i guld (24b, 28a).²²⁶

C A De la Gardies Livländska infanteriregemente förde blå och gula kompanifanor, troligen med konungens namnchiffer.²²⁷ Färgernas fördelning är inte känd. Vid Hummelhof förlorade regementet livfanan och tre kompanifanor. Sjeremetev redovisar tre fanor i mörkblå taft och gula, på vilka kronor och det svenska namnchiffret är målade i guld.

Vårt material tillåter inte idag någon slutlig attribuering, men De la Gardies regemente är en av kandidaterna vid bestämningen av de blå och gula dukarna, där den tidigare behandlade delade duken (93a) också kan komma i fråga.

Kompanifana från okänt förband under Carl XI eller Carl XII. (24b)

Bild 58—

Captain's Colour of unknown unit under Charles XI or Charles XII.

Livfana från okänt förband under Carl XII. Nu i Statliga Historiska museet i Moskva. (33a)

Bild 59—

Colonel's Colour of unknown unit under Charles XII. Now in the State Historical Museum in Moscow.

Av den karolinska tidens fälttecken återstår så ett antal mycket välbevarade fanor av linnelärf till två sviter:

Den ena sviten har på gulröd botten stora riksvapnet respektive Carl XII:s namnchiffer inom palmkvistar samt fyrkulor i hörnen (33a, 22a, 35b och 84a). Livfanan och en kompanifana kunde besiktigas i Historiska museet i Moskva. Dekoren är med sin kraftiga, expressiva stil ett utmärkt arbete.²²⁸

Den andra sviten utgörs av vita och gulvita dukar med Carl XII:s namnchiffer inom palmkvistar (62b, 30b, 83b och 107a). Även dessa dukar finns representerade i Moskva. Utformningen är i detta fall mycket tafatt och skiljer sig i sin konstnärliga kvalitet avsevärt från huvudparten av övriga studerade dukar.²²⁹

Förbandstillhörigheten för fanorna i linnelärf är tyvärr okänd. 1702 utlämnades lärf till fanor, avsedda för ”allmogen i Livland”, varmed väl närmast avsågs lantmilisbataljonerna.²³⁰ Mer preciserat än så är inte spåret idag. Fanor från 1702 har troligen huvudsakligen förlorats 1702–1704 under

striderna i Livland och Estland och vid fästningarnas fall 1704.²³¹ Andra, främst finska, uppbådsförband är också tänkbara. Exempel finns på uppbådsfanor i såväl sidentaft som i linnelärft. Materialvalet kan också ha varit en nödlösning för att överhuvudtaget skaffa fram dukar till något förband.

En annan vanlig användning av lärft var till kvarterfanor. Bevarade sådana är emellertid genomgående av "standarstorlek" och har, ibland i starkt förkortad form, förbandsnamnet textat på dukarna.²³² De här diskuterade dukarnas storlek och motiv ger inte grund för något antagande att de skulle var kvarterfanor.

De apokryfiska dukar som ingått i "Poltava-trofén i Kreml" har med jämna mellanrum väckt svenska resenärers och forskares intresse. De avbildas i trofékommissionens material (42–45). Några ytterligare faktorer som kan belysa dukarnas ursprung eller öden har inte framkommit.²³³

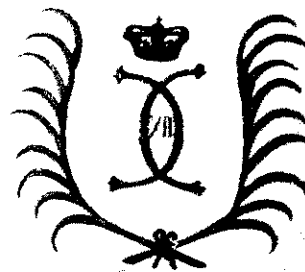
Därmed kan den karolinska epoken lämnas.

Från Fredrik I:s tid finns fem fanor representerade i bildmaterialet. Tre kompanifanor från E G von Willebrands värvade regemente är identifierade, en från 1725 (75b)²³⁴ och två från 1739 (68b och 89a). Samliga är med stor sannolikhet tagna vid Villmanstrand 1741, då regementet förlorade totalt åtta fanor, tre nya och fem äldre. Detta överensstämmer också med de ryska uppgifterna.²³⁵ En anonym livfana med riksvapen med hessisk mittsköld (106b)²³⁶ kan genom uteslutningsmetoden ganska säkert också attribueras till Willebrands regemente. Även denna har i så fall sannolikt tagits vid Villmansstrand.

I denna genomgång har nästan enbart fotografiskt återgivna dukar medtagits. Ett undantag görs här för en duk som är känd från Brandenburg och som i planschsamlingen återges från ett verk av samma karaktär som Malyj Album. Fanan är alltså rekonstruerad, men om rekonstruktionen återgår på en bättre bevarad duk än den av Brandenburg beskrivna är okänt. (54) Avbildningen ger knappast stöd för det tidigare antagandet att duken skulle ha tillhört Tavastehus regemente. Utförandet för snarare tanken till borgarbevärningens fanor.²³⁷

Vi kommer så över på den senare delen av 1700-talet, en tid vars fanor tilldragit sig avsevärt mindre intresse än de ovan redovisade.

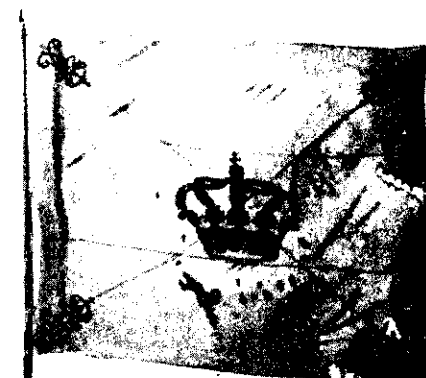
En livfana för Änkedrottningens Livregemente (fd Hamiltonska regementet) har attribuerats av Gripenberg (12b), på grundval av trofékommissionens plansch. Vapenkombinationen, som Gripenberg anger som egendömlig, har paralleller i modellritningar till livfanor för Drottningens Livregemente till fot 1752 och 1780.²³⁸

Kompanifana från okänt förband under Carl XII. (30b)

Bild 60

Captain's Colour of unknown unit under Charles XII.

Kompanifana för E G von Willebrands värvade regemente, utförd av Tobias Leij 1739 och troligen förlorad vid Villmanstrand 1741. (68b)

Bild 62

Captain's Colour of E G von Willebrand's enlisted regiment, made by Tobias Leij in 1739 and probably lost at Villmanstrand in 1741.

Dukar ur den tidigare Poltavatrofén i Kreml. (42a och b)

Bild 61

Colours (?) formerly in the "Poltava Trophy Collection" in the Kremlin Armoury in Moscow.

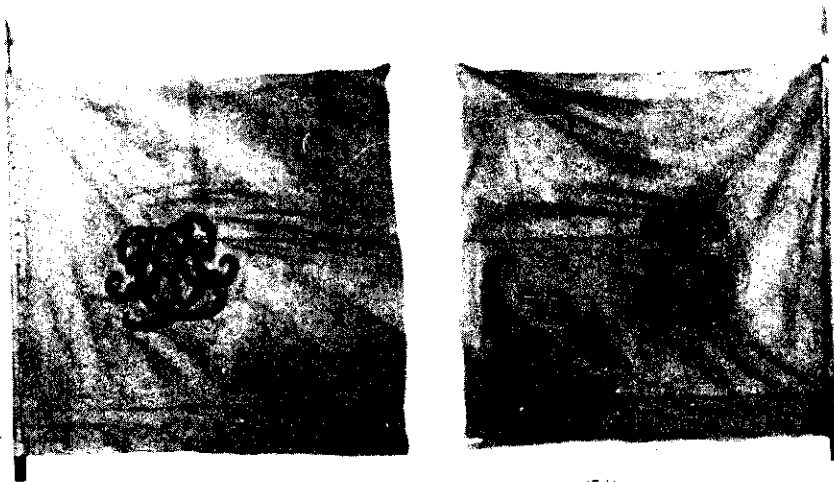
102 J Bertil R Wennerholm

En vit fana har på den i övrigt släta duken på insidan det dubbla okrönte namnchiffret G L V (Gustaf III – Lovisa Ulrika?) och på utsidan dubbla G. (74) Duken är inte attribuerad men namnchiffren pekar på samma förband som den ovan nämnda livfanan. Ätminstone tidigare förde dock Hamiltons regemente kompanifanor av annat utseende.²³⁹

Två exemplar av den "slutliga" livfanevarianten, anonym med slutna kronor i hörnen, ingår i samlingen, en med en rund sköld (troligen med tre kronor) i fanspetsen (23a) och en med Carl XIII:s (!) namnchiffer (R). Eftersom varianten var i bruk från 1750-talet är den första svår att tidfästa – den senare måste givetvis ha erövrats 1809.²⁴⁰

En gråaktig fana med blå Gustaf III:s namnchiffer är obestämmd. Den ger ett provisoriskt intryck och kan möjligen knytas till något tillfälligt förband (lantvärn?) 1788–1790. (60a)²⁴¹

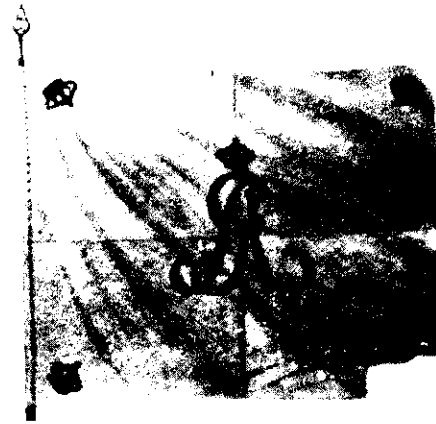
Från Gustaf IV Adolfs tid finns en kvadrerad gul och blå fana med kungens namnchiffer bevarad (57b). Jägerhorn's regemente (tidigare blå Willebrands) fick 1801 vita och blå fanor av detta utseende. En sådan undersöktes också av Arne Danielsson vid hans besök 1966. Avbildningen här visar dock otvetydigt en gul och blå duk.²⁴²

Kompanifana, möjligen från Änkedrottningens Livregemente. (74)

Bild 63

Captain's Colour, possibly of the Dowager Queen's Life Regiment (i.e. Queen Lovisa Ulrika, sister of Frederick II of Prussia).

Kompanifana från okänt förband under Gustaf IV Adolf. (57b)

Bild 64

Captain's Colour of unknown unit under Gustavus IV Adolphus.

Fana av okänt ursprung. (73b)

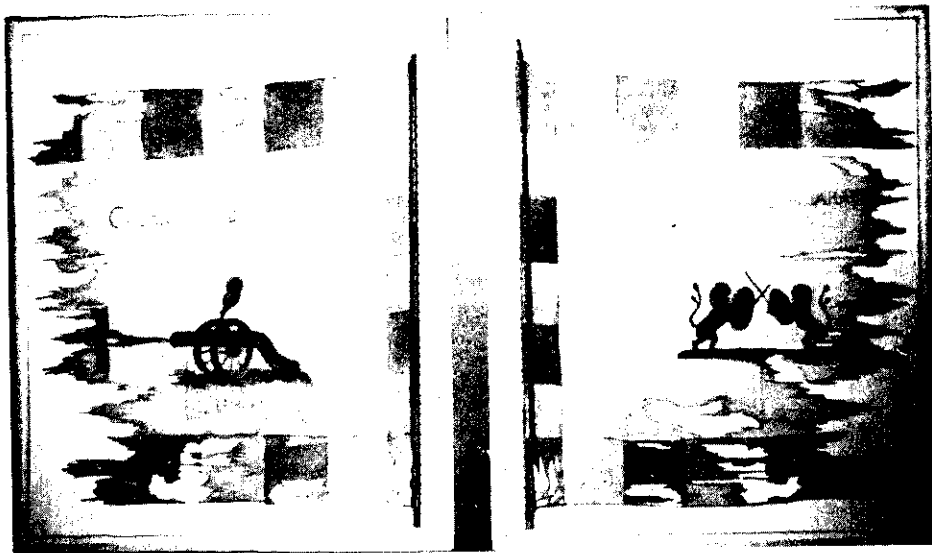
Bild 65

Colour of unknown origin.

Malyj Album återger en gul fana med svart krönt avslitet griphuvud mellan palmkvistar. Duken beskrivs också hos Brandenburg. Av den nu tillgängliga planschen framgår att motivet är målat på ett rektangulärt fält som är infällt i eller applicerat på fandummen (66b).²⁴³ Den svenska proveniensen kan inte betraktas som säker.

Gripenberg har behandlat två fanor i linnelärft som är kända från Malyj Album och Brandenburg (73b, 100a) och accepterat den ryska attribueringen till Storamiralens regemente. De nu tillgängliga planscherna visar att återgivningen av kronorna i Malyj Album är felaktig. Kronorna på båda fanorna har pärlkrans som friherrekronor, men med en korsglob på den mittre ovanpåliggande pärlans plats. Namnchiffret på den första kan tolkas C O C, på den senare är det dubbla C. Stilmässigt kan bestämningen till sent 1700-tal liksom attribueringen överhuvudtaget ifrågasättas. Dukarnas kraftfullt tecknade palmkvistar hör snarare hemma i det tidiga 1700-talet.²⁴⁴

Tre fanor med vitt mittfält med olika motiv och latinska sentenser inom en i gult och blått rutad bård avbildas i arkivet. Två återges med tecknad förlaga, möjligen är det originalen till Brandenburgs planscher (50 och 51),²⁴⁵ och en på det normala sättet på fotografiskt underlag (G).²⁴⁶ Ceder-

Fana från okänt förband, ej säkert svensk. Troligen från 1600-talets första hälft. (50)

Bild 66

Colour of unknown unit, not necessarily Swedish. Probably from the first half of the 17th century.

ström har inte tagit upp någon av dukarna. Den svenska proveniensen är osäker, men kan inte uteslutas. Stilmässigt hör dukarna snarast hemma i 1600-talets första hälft.

Tre andra dukar har inom en lagerkrans skilda motiv (105a, 104b och 56).²⁴⁷ De torde härröra från 1600-talets mitt eller senare hälft. Även dessas svenska proveniens måste betecknas som oviss.

Fyra planscher visar fanor med skilda motiv, som har en emblematik vilken definitivt inte är svensk. Två har namnchiffer (22b, 20b) och är tidigare inte kända.²⁴⁸ Den tredje typen (98a, P) är tidigare känd från Malyj Album och Brandenburg.²⁴⁹

En ljusblå fana med ett utböjt ljusgult (vitt?) kors i centrum (69a) är också känd tidigare. Motivtypen är inte känd från någon annan svensk militär fana. Gripenberg har diskuterat fanan i en uppsats 1962. Han utgår från den ryska attribueringen till Kajana bataljon och gör en koppling till ett släktvapen (farfarsmors!) till de bröder Carpelan som drev frågan om förbandets

Fana av okänt ursprung, knappast svensk.

(22b)

Bild 67

Colour of unknown origin, hardly Swedish.

Fana av okänt ursprung. (69a)

Bild 68

Colour of unknown origin.

uppsättning. Resonemanget förefaller långsökt och Gripenberg uttrycker sig också mycket försiktigt i sin slutsats.²⁵⁰ Fanans proveniens måste betecknas som oviss. En annan väg att pröva är om den möjligen skulle kunna sättas i samband med ordenslivet i de svenska garnisonerna i Finland.

Slutligen ingår ett antal blinda fanor, två enfärgade vita (90b, 100b) och resten med randningar i olika mönster (69b, 107b och 93b).²⁵¹ En med duk i blå och vita band delad fem gånger med vågskuror (30a) återfinns idag i Historiska museet i Moskva.²⁵²

Vid genomgången av samlingen avfotograferades också två fanor med uppgiven holsteinsk proveniens, vilken säkert också är riktig (67a, 67b).²⁵³

Resultat

När mitt intresse för äldre svenska fälttecken fokuserades på dem som bevarats som troféer i Ryssland – Sovjetunionen, aktualiserades också frågan om källvärdet hos Malyj Album och Brandenburg. Dessa verk utgör ju

de mest använda källorna till vår kunskap om dukarna samtidigt som de uppvisar många underliga uppgifter om erövringstillfällena.

Någon explicit värdering av dessa källor hade inte gjorts, även om Cederström och Meinander i sin utnyttjning av dem givetvis i praktiken gett uttryck för resultatet av en sådan värdering. En mer systematisk källvärdering kändes angelägen.

I föreliggande uppsats har de nämnda verken och deras uppgifter prövats mot tillgängliga med troféförlusterna samtida och nära samtida källor. Med dessas hjälp har en bild av huvuddelen av förlusttillfällena kunnat skapas, vari de bevarade dukarna passats in. Studier av troféavbildningar kan aldrig ersätta granskningen av originaldukar, men här har det bästa hittills tillgängliga bildmaterialet utnyttjats.

De använda samtida och nära samtida källorna är sådana som varit disponibla i källpublikationer. Endast i liten utsträckning har jag bedrivit egen arkivforskning. Ett sådant fall är utnyttjandet av de ryska troféförteckningarna från 1709, vilka i egenskap av kvarlevor har ett betydande intresse. Dem vill jag också återkomma till i särskild ordning.

Det svenska källmaterialet har under detta sekel kalfatrats i ett flertal vetenskapliga avhandlingar och uppsatser. Det ryska källmaterialet har däremot från svensk sida endast i mycket begränsad utsträckning varit utsatt för källkritisk analys. Här har för varje förlusttillfälle använda källor jämförts. Jag har inte funnit skäl att här ställa frågan om ryska källors inbördes beroende på sin spets.²⁵⁴ De svenska källorna kan nästan alltid betraktas som helt oberoende av de ryska, ett förhållande som har mycket större betydelse. Det finns ett par undantag från denna iakttagelse: svenska dagboksuppgifter om vid Poltava tagna fälttecken är uppenbarligen citat från ryska relationer och saknar självständigt källvärde.²⁵⁵ Graden av verifiering av troféförlostier i svenska källor varierar. Den strängaste formen, där en noggrant dukbeskrivning i den ryska källan tillåter en otvetydig attribuering som bekräftas i den svenske förbandschefens rapport eller begäran om ersättning, i svensk dagboksuppgift eller liknande, föreligger faktiskt i flera fall. I andra överensstämmer antalsuppgifterna i de ryska och svenska källorna. I sista hand får ryska uppgifter kontrolleras genom en rimlighetsbedömning grundad på svenska uppgifter om deltagande förband (kompaniantaj i första hand), samt om stridsförlopp, kapitulationsvillkor och ersättningsbehov i stort.²⁵⁶ Med dessa verifieringskriterier har inte i något fall ryska samtida uppgifter behövt ifrågasättas. En djupare källkritisk analys faller utantör ambitionen med denna uppsats.

*Fana från okänt förband.
Nu i Statliga Historiska
museet i Moskva. (30a)
Bild 69 —————
Colour of unknown unit.
Now in the State Historical
Museum in Moscow.*

För attribueringarna har nästan genomgående tidigare forskningsresultat använts och redovisats. Mina egna bidrag är mest av "negativ" karaktär i form av kritik av tidigare bestämningar. Några "slutliga" nya attribueringar har inte gjorts. Jag har inskränkt mig till att i några fall peka på vägar där det kan löna sig att söka vidare.

I kontrollen av antalet bevarade dukar per förband har i endast två fall antalet kompanifanor förefallit väl högt. Rimliga förklaringar härtill kan dock inte uteslutas.²⁵⁷

Riktigheten i samtida uppgifter om erövrade troféer är egentligen inte särskilt förvånande. I rapporter och relationer om fältslag och träffningar var styrkeuppgifter och uppgifter om förluster – särskilt motståndarens – lätta att missbedöma eller förvanska. Kontrollmöjligheterna var begränsade eller obefintliga. När den avlägsne mottagaren tog del av informationen var trupperna redan omgrupperade och de stupade begravda. Troféerna där- emot presenterades för överheten och fördes i triumftåg – i båda fallen en

form av offentlig handling som tillät kontroll, till och med för oss sentida betraktare.

Vi har uppmärksammat sparsamheten på uppgifter om fantroféer tagna vid de baltiska och finska fästningarnas fall 1704 och 1710. Någon slutgiltig förklaring till detta har inte kunnat ges, men det är inte onaturligt om betydelsen av och intresset för symbolerna för framgångarna förbleknade inför de mera konkreta resultaten.

Källvärdet hos Malyj Album och Brandenburg är med denna redovisning klarlagt i sina huvuddrag. Man måste skilja på deras värde i olika avseenden, nämligen

redovisade antalsuppgifter

avbildningarnas respektive beskrivningarnas noggrannhet och tillförlitlighet samt

proveniensuppgifter (förbandstillhörighet, ålder, erövringstillfälle).

Av de ca 350 före första världskriget bevarade dukarna täcks 200 av det här redovisade materialet. Av de 25 nu besiktigade dukarna var, så långt detta kunde bedömas, 22 återgivna i planschmaterialet (planscher och dukar var inte tillgängliga samtidigt). Dessa var fortfarande i samma skick som de återgetts av trofékommissionen. Exakt vilka av samtliga avbildade dukar som är bevarade idag är emellertid inte känt.

Merparten av de avbildade dukarna kan attribueras till svenska förband, medan en mindre del (omkring 25) mycket väl kan vara svensk och endast ett fåtal (7)²⁵⁸ inte är det. Attribueringarna här redovisar dagens forskningsståndpunkt och kan på en del punkter behöva omprövas.

Det kan fortsättningsvis inte råda någon tvekan om att uppgifterna från mitten och slutet av 1800-talet om runt 350 svenska fantroféer är fullt rimliga och troligen i huvudsak riktiga. Tveksamheterna rör högst omkring 10 % av dukarna.

Antalet idag i Sovjetunionen bevarade fantroféer med uppgiven svensk proveniens är fortfarande oklar men torde ligga mellan de omkring 260 som finns bevarade i Eremitaget och den tidigare siffran på omkring 350.

Bildunderlagets noggrannhet varierar och får idag i första hand ses som ett exempel på fanforskningens status vid mitten av 1800-talet och det inte endast i Ryssland! Med Brandenburgs katalog sker ett markant steg framåt, och dess redovisning kan än idag betraktas som fullt modern och uppfyller kraven på en vetenskaplig katalog vad avser beskrivningen av dukarna. I och

med att trofékommissionens tillförlitligare och mer exakta avbildningar blivit tillgängliga är emellertid de äldre verken av mindre intresse i detta avseende.

Proveniensuppgifterna i Malyj Album måste värderas lågt och är i än högre grad ett utslag av sin tids forskningsståndpunkt. De är idag av mycket begränsat värde. Med Brandenburg kommer visserligen en kritisk inställning till de äldre uppgifterna, men inte heller hans kataloguppgifter är användbara utan ytterligare prövning.

De påtalade bristerna påverkar inte verkens värde som källor till troféernas museala historia.

Standaren och dragonfanorna uppgår till omkring 15 % av troféerna.²⁵⁹ Under Stora Nordiska kriget var de beridna förbandens andel av trupperna normalt betydligt högre: 30–50 %.²⁶⁰ Ett antal faktorer torde samverka till att denna typ av fälttecken ter sig underrepresenterad i samlingen:

Vid drabbningar i öppna fältet hade de beridna förbanden genom sin större rörlighet lättare än infanteriet att rädda sina fälttecken, när vapenlyckan svek.

På den baltiska krigsskådeplatsen var efter Lewenhaupts avmarsch andelen beridna förband markant lägre än det angivna normalvärdet – i fästningsgarnisonerna var de ju naturligen få.²⁶¹

Förlusten genom Krembranden av Poltava-Perevolotjnatroféerna, som omfattade en så stor andel standar och dragonfanor som 55 %.²⁶²

Det är dock anmärkningsvärt att så få standar och dragonfanor tycks ha bevarats från Stenbocks uttåg ur Tönningen 1713 och från Helsingfors 1742.

Vid fästningarnas kapitulationer kan vi konstatera tre grundalternativ i villkoren:

uttåg med flygande fanor etc, som fick behållas,

uttåg med flygande fanor, vilka därefter avlämnades,

uttåg utan fanor.

Här har redovisats vad som i praktiken kom att tillämpas, vare sig detta följde villkoren eller stod i strid med dem. Det svenska handlings sättet vid

Narva 1700 kom på rysk sida att användas reciprokt vid behandlingen av de svenska fästningarnas besättningar senare under kriget.²⁶³

En iakttagelse beträffande de i Malyj Album och av Brandenburg redovisade dukarna har gjorts här. Inte några dukar m/1766 redovisas och inga med Gustaf III:s eller Gustaf IV Adolfs namnchiffer. Samtliga tidsbestämda fälttecken synes kunna förklaras av förlusttillfällena to m Gustaf III:s krig 1788–1790. Förhållandet står i uppenbar strid med uppgifterna i den tillhörande förteckningen om förlusttillfällena, vilka även omfattar sådana under Finska kriget 1808–1809. Det finns anledning att fråga sig om troféerna från detta krig ännu under senare delen av 1800-talet förvarades åtskilda från äldre troféer och därigenom inte kom att upptas. De använda sovjetiska framställningarna nämner inget härom.

I samband med invasionen av Finland och Gotland 1808 och den ryska perioden i Finland 1809–1917 har enstaka fälttecken från fredstida förvaringsplatser överförts till St Petersburg.²⁶⁴ Det är emellertid efter undersökningen här klart att huvuddelen av de svenska fälttecknen i trofésamlingen övergått i rysk hand i samband med slag, träffningar, kapitulationer och andra direkta krigshandlingar.

Det som redovisats här sammanfaller i huvudsak med Cederströms och K K Meinanders resultat, med undantag för de attribueringar som senare forskning kunnat göra. Cederström tog i sin förteckning endast upp sådana dukar som med skäl kunde antas ha svenskt ursprung.²⁶⁵ I denna framställning har det varit naturligt att ta med samtliga dukar som i ryska källor, med rätt eller orätt, redovisats som svenska.

Vid mitt besök i Sovjetunionen diskuterades också ett fortsatt samarbete på det troféhistoriska området.

Ett förslag som väcktes från sovjetisk sida var en gemensam studie av kontakterna mellan och samarbetet Cederström – Petrelli – Meinander – Belavenets. (I föreliggande uppsats har endast i litteraturen återfunna uppgifter redovisats.) Uppslaget är intressant och bör med fördel kunna utvidgas till en studie av parallelliteten i framväxten av ett seriöst vetenskapligt intresse för historiska fälttecken och fantroféer i en rad länder under senare delen av 1800-talet och början på 1900-talet. Denna utveckling torde ha hämtat näring ur tidens nationalistiska strömningar och medförde ett konkret ekonomiskt statligt stöd till vetenskaplig forskning och konservering av bevarade dukar. En betryggande museal vård kom därigenom så småningom att efterträda den propagandistiskt – dekorativa exponeringen i olika nationalhelgedomar, som så när hade medfört samlingarnas slut.

Ett givet samarbetsområde är attribueringen av de bevarade ännu obevärdade dukarna. Detta arbete kräver ofta tillgång till såväl svenskt som ryskt källmaterial.

Armémuseum har ställt sig positivt till de sovjetiska propäerna, men de har ännu inte resulterat i något konkret samarbete.

Slutord

De troféer som hos sina samtida ägare och erövrare väckte ett så stort intresse ägnas av dagens historiker ett mer förstrött sådant. Ofta anses de inte längre ens värda att nämna i moderna framställningar om drabbningarnas förlopp. Deras roll som sin tids mätare av framgången kan synas överdriven. Efter en mer systematisk och omfattande återblick på troféförlusterna som den vi gjort här, kan vi emellertid inte förneka att ett grovt samband mellan framgångens storlek och antalet erövrade troféer faktiskt föreligger. Detta ger en förståelse för samtidens uppskattning av trofémängden som värderingsgrund – uppgifterna härom var tydligen dessutom mindre utsatta för förvrängning än många andra i rapporterna från Europas slagfält. I någon vetenskaplig bemärkelse utgör den naturligtvis inte något hållbart mått på seger eller nederlag – därtill varierade förutsättningarna alltför starkt. Normen och tillämpningen för antalet fälttecken per förbandsenhet (kompani eller bataljon) och enheternas manskapsstyrka kunde variera mellan olika länders härorganisationer, mellan olika typer av förband och över tiden. Vidare kunde slumpen ofta ha en stor inverkan på troféförlusterna.²⁶⁶ Däremot kan vi utnyttja uppgifter om troféförluster för att få detaljer i stridsförlopp belysta.

Med reservation för de olika förutsättningarna för troféförlusternas storlek kan några exempel ändå ha ett intresse för att ge en bakgrund till ovan redovisade siffror över svenska förluster. Vid Hóchstet (Blenheim) 1704 förlorade fransmännen 171 standar och 129 fanor²⁶⁷ och vid Ramillies 1706 80 standar och fanor.²⁶⁸ Själva tog vi 151 fanor och 20 standar vid Narva 1700,²⁶⁹ 71 fanor vid Fraustadt 1706,²⁷⁰ 14 standar vid Holovzin 1708²⁷¹ och 23 fanor och standar vid Gadebusch 1712.²⁷² Det var med dessa siffror de svenska förlusterna kunde jämföras av samtiden.

Av olika skäl har troféerna från Stora Nordiska kriget bevarats till eftervärlden i långt högre grad än de från Spanska tronföljdskriget. De har också bevarats i mycket större utsträckning än all annan utrustning som följde dåtidens härar. Om inte annat så kan de av detta skäl förtjäna en liten fotnot i vår historieskrivning.

De fälttecken som här behandlats vittnar främst om händelserna kring det svenska stormaktsväldets fall och sätter in vår egen trofésamling i ett historiskt perspektiv. Namnen på de valplatser och fästen vi stött på här kom att få större betydelse för utvecklingen än dem vi möter som segernamn på våra regementsfanor. De bärs där med all rätt som tecken på lysande taktiska segrar – men inom ramen för en strategi som slog fel och en långsiktig ekonomisk och politisk maktförskjutning som Sverige inte kunde råda över.

Kejsrerliga Ryska Trofékommissionens planscharkiv

Den Kejsrerliga Ryska Trofékommissionen tillsattes 1911 på initiativ av kommandörkaptenen P I Belavenets. Den verkade 1911–1914, då arbetet lades ned vid världskrigets utbrott. Formellt upplöstes trofékommissionen efter oktoberrevolutionen 1917. Belavenets dog 1920.

I kommissionens regi genomgicks trofésamlingen. Dukarna uppmättes, beskrevs och avfotograferades. Kopior på kartong av fotona färglades för ett planschverk över samlingen. Arbetet utfördes med minutiös noggrannhet – planscherna granskades av kommissionen och än idag finns överstrukna, av kommissionen underkända, bilder bevarade i samlingen. För datainsamlingen och beskrivningen fanns en särskild förtryckt blankett om fyra sidor som ifylldes.

Arkivet med kommissionens material finns bevarat i Eremitaget. Planscherna föreligger i olika stadier av färdigställande och är inlagda i resp blankett med uppgifter om troféen. Ofta finns en vanlig fotografisk kopia av negativet. I några enstaka fall en kartong med enbart den fotografiska kopian, så för samtliga en färglagd kopia, som är komplett med måttstock och negativnummer och oftast rätt gulnad. Till sist ett antal (4–5) planscher under arbete, nästan alltid färglagda men med måttstock och sifferuppgifter fortfarande i blyerts. Dessa senare planscher gör i allmänhet ett fräscht intryck vad avser såväl kartongen som färgernas lyster. Under fanbilden finns ett antal färgfält, där fanans ursprungliga färger återgivits, sådana de kunnat återfinnas i dukens invikta partier, sömmar etc.

Negativen är märkta med ett firsiffrigt negativnummer, som med något enstaka undantag återfinns väl synligt på samtliga kopior och planscher. På baksidan är kopior och planscher stämplade "E Zn ill No" (Eremitagets fanillustration nr) med ett löpande nummer ifyllt för hand. I den tidigare omtalade blanketten är fanornas märkning från olika samlingar och museer samt deras nummer i olika förteckningar listade – här är dock materialet inhomogent, då arbetet aldrig fullbordades.

Vid mitt besök i Eremitaget gavs jag tillstånd och möjlighet att fotografera av planscherna. Härvid togs de som svenska markerade delarna av materialet ut åt mig. Jag hade frihet att studera även övriga delar av materialet, men de fåtaliga stickprov som gjordes visade genomgående troféer av annan proveniens. De akvarellerade planscherna kunde vid min genomgång avfotograferas (ett antal finska uppbådsfanor lämnades dock åt sidan). De

enbart i svartvit fotokopia återgivna bedömdes ej meningsfullt att fotografera. Anteckningarna täcker dock även dessa utelämnade dukar. Avfotograferingen skedde med planscherna parvis i den ordning de togs fram och följer i huvudsak den ovan nämnda Eremitagets numrering. Foton föreligger i två serier: färgdia (FD) svartvita (SN) och har försetts med en löpande numrering. Vänster plansch betecknas a och höger b. Materialet har förtecknats med hänvisning till Eremitagets illustrationsnummer, Trofékommissionens negativnummer, Brandenburg, Malyj Album och Cederström samt till museernas inventarienummer, där detta varit tillämpligt.

De på detta sätt ej avbildade dukarna har getts litterabeteckning men i övrigt förtecknats på samma sätt som övriga. De tycks inte heller ha ingått i K K Meinanders material och därmed varit okända för övriga svenska och finländska forskare. De få dukar som besiktigats men inte avbildats har också fått litterabeteckning. Attribueringar redovisas med litteraturhänvisningar.

Trofékommissionen tycks inte i sitt arbete ha kommit till någon slutlig systematisering av materialet då fälttecknens typ och förbandsfördelning förefaller slumpmässig. Vid ett studium av negativnumrens fördelning får man intrycket att materialet ursprungligen varit genomgående sorterat efter negativnummer, och i samband med någon omflyttning "buntvis" sammanhållits, men att buntarnas ordning rubbats. En iakttagelse är också att de i Historiska Museet i Moskva förvarade dukarna återges av en serie bra nära konsekutiva planscher och endast där.

Ungefär i mitten av materialet ändrar detta karaktär och där återfinns serier av planscher som är repliker av Malyj Album och andra planschverk i form av rekonstruktionsritningar. Där finns också ofullbordade tabeller med referenser till Brandenburg, Malyj Album, Cederström, diverse museiförteckningar m.m. Dessa uppgifter har efter kontroll utnyttjats för förteckningen här. Vidare finns avbildningar av Hoffmans modellritningar till 1686 års förordning, av planscher i 1896 års fankommissions betänkande och av i Finland bevarade fälttecken. Sista delen av materialet är så återigen troféavbildningar av samma slag som den första delen. De sista planschernas negativnummer ansluter på de förstas, vilket talar för "buntteorin" ovan.

För underlättande av materialets utnyttjning har det i här bifogade bilaga 2 systematiserats efter truppslag, förbandstyp, förband och tidsperiod så långt detta varit möjligt. I tabellerna återges fotonumret i färgdiaserien, vilket också angetts vid de bilder ur serien som illustrerat denna uppsats. Den fullständiga förteckningen förvaras i Armémuseum.

Sammanställning över svenska troféer, avbildade i Kejsarliga Trofékommissionens arkiv, Statliga Eremitaget, Leningrad Foto: J B R Wennerholm 1980-05-19-27

Standar	1654-60	1665	1674-82	1700	Utan tidsbestämning	Summa
Förband						
Indelta						
Västgöta kavallerireg			106a			1
Viborgs (Karelska) kavallerireg		41				1
Värvade och andra						
Riksskattmästarens livreg t häst	98b					1
Okänt kavalleriförband (J C De la Gardies??)	79,0					2
Adelsfanan i Sverige o Finland			92b			1
Estländska adelsfanans fördubbling				84b		1
Estländska kavreg J H von Tiesenhansen			63a			1
Okänt kavalleriförband					102b	1
" "					11	1
" "					39b	1
" "					105b, 97b	2
" "					47b	1
Summa	3	1	3	1	6	14
<i>Pukfana</i>						
Estländska kavalleriregementet			5			1

<i>Dragonfanor</i>	1654-60	1660-97	1697-1718	1720-51	Summa
Förband					
Indelta				40b (52b), 21	2
Nylands dragonreg				9, 86b	2
Karelska dragonregementet					
Tillfälliga, regionsvis uppsatta					1
Viborgs läns dragoner	24a				3
Karelska lantdragoner			101b, 85, 78b		1
Upplands ståndsdragoner			29b		
Värvade och övriga					1
Okänt dragonförband	48b (49a)				
Livländskt dragonreg G E d'Albedyhl el A J von Schlippenbach			19b		1
Ingermanländska dragonreg O Vellingk?			31a		1
Okänt dragreg (Pommerska dragreg ??)		96a			1
Okända dragonreg			33b, 104a	Q	3
Summa	1	2	8	5	16
Övriga					1
Holsteinskt (?) dragonförband			97a		

Infanterifanor

Förband	1660-70	m/1675	m/1686 före 1709	m/1686 1710-1731	t/1732	m/1766	Summa
Indelta							
Åbo läns regemente		A, 80a	17a, N			58a	5
Södermanlands regemente				13a			1
Björneborgs regemente	16	27a, 27b		77a, 28b	8b	10b	7
Dalregementet				72b	83a, (C)		2
Östgöta regemente				99b			1
Tavastehus regemente			36b, 75a			103b	3
Ålvsborgs regemente			6				1
Västgöta-Dals regemente			66a, 52a				2
Viborgs läns regemente		95b	B				2
Savolax regemente				81a	89b, 81b		3
Västmanlands regemente			61b	95a, 108			3
Västerbottens regemente				4b, 76b	103a		3
Nylands regemente				15a, 73a		26b, 99a	4
Närke-Värmlands regemente				7a			1
Österbottens regemente			91b	82b	12a		3
Okänt reg		S			94a		2
Summa	1	6	10	14	7	5	43

Infanterifanor

Förband	1700	1705-06	1708	Summa
Tremänningsförband till fot				
Södermanlands-Östgöta tremreg t fot				1
Åbo, Björneborgs o Nylands läns tremreg t fot	E, 37a			2
Tavastehus, Viborgs o Savolax' tremreg t fot	34a			1
Fördubblingsförband				
Åbo läns fördubblingsbataljon			94b	1
Björneborgs läns fördubblingsbat?		32a, 82a, 93a?		3
Tavastehus läns fördubblingsbat			72a	1
Viborgs läns fördubblingsbat			35a	1
Savolax' läns fördubblingsbat			36a	1
Nylands läns fördubblingsbat			D	1
Lantmilis?				
Estländsk lantmilis?		3b, 38b		2
Summa	6	3	5	14

<i>Infanterifanor</i>	1686-1710	1711	1712	1729-32	1788(?) -95	Summa
Förband						
Borgargården, stadsfanor						
Vasa	F			34b		2
Nykarleby	H					1
Uleåborg				53		1
Kexholm?	37b					1
Arensburg	78a					1
Visby?					64 (61a)	1
Summa	4		2		1	7
Finskt uppbåd						
Okända enheter (vit, blå resp gulröd lärft, lagerkrans)	14b, 39a, 48a					3
Borgå härad		13b				1
Nykyrka socken			2b			1
Reso socken			3a			1
Virmo socken			8a			1
Lemo socken			I			1
Pargas socken			J			1
Leetala socken			K			1
Vesilahti socken			63b			1
Messuby socken			102a			1
Okända socknar			19a, L			2
= "Tenalafanan"			70 (71)			1
Summa	3	1	11			15

<i>Infanterifanor</i>	1654-60	1660-97	1686-1710	Summa
Förband				
Värvade och andra				
Okänt förband	1			1
Okänt förband	49b			1
Okänt förband		M		1
Livländskt infreg C G Skytte			91a, 88a, 38a	
			88b, 58b	5
			40a, 31b	2
Livländskt infreg C A Stackelberg				
Livländskt infreg H H von Liewen				
Estländskt infreg B J Mellin			18a, 23b, 57a	3
Livländskt infreg J H von Schwengeln				
Garnisonsreg i Ingermanland H R Horn?			47a	1
Estländskt infreg (lantmilis)				
av Wieriska kretsen W H Hastfehr?			29a	1
Estländskt infreg (lantmilis)				
av Harriska kretsen B von der Pahlen			59a, 14a	2
Livländskt infreg (lantmilis) C F von Mengden			65a?, 87, 101a?	3
Livländskt infreg J W von Beckern			96b	1
Livländsk lantmilisbar av Wendiska kretsen				
F W von Liphardt?			17b, 80b?	2
Summa	2	1	20	23

<i>Infanterifanor</i>	1697-1718	Summa
Förband		
Värvade och andra (forts)		
Okända förband, livfanor	2a, 7b, 18b, 76a, T	5
Okänt förb (blå, C i sköld m lejonsupp)	68a	1
" " (blå, tre öppna kr ordnade en o två, kronströdd)	4a	1
" " (vit, C i blå oval, hörnflammor)	15b	1
" " (blå, C m tre kr)	20a, 32b	2
" " (blå, C m regaliér o nordstj)	86a, 59b	2
" " (blå, C m lejonsupp, strödda kr)	10a, 26a, 77b, 90a	4
" " (röd, C m lejonsupp, strödda kr)	25b	1
" " (röd, C i lagerkr)	60b	1
" " (kvadrerad blå o gul, blind)	25a	1
" " (fyrstycad blå o gul, C)	65b	1
" " (fyrstycad blå o gul, C i palmkvistar)	24b, 28a	2
" " (gul lärft, C i palmkv, fyrkulor)	33a, 22a, 35b, 84a	4
" " (vit lärft, C i palmkv, grovt tecknad)	30b, 62b, 83b, 107a	4
Okänd proveniens ("Poltavatrofén i Kreml")	42a, b, 43a, b, 44a, (45b)	5
Summa	35	35

Infanterifanor		1720-1751	1771-1809	Utan tids- bestämning	Summa
Förband					
Värvade och andra (forts)					
Garnisonsreg i Malmö E G von Willebrand	75b, 106b, 68b, 89a				4
Okänt förband	54				1
Ånkedrottningens livregemente			12b		1
Okänt förband (vit, G o G L V)			74		1
Okända förband (livfanor)			23a, R		2
” ” (G III)			60a		1
” ” (kvadr blå o gul, G A)			57b		1
” ” (svart griphuvud)				66b	1
” ” (C O C, C, linnelärf)				73b, 100a	2
Summa	5	6	3		14

Infanterifanor		1600-talet	1700-talet	Utan tids- bestämning	Summa
Förband					
Okända förband					
Okänt förband (vita, rutig bård i gult o blått)	50, 51, G				3
” ” (röd, 1600-t mitt?)	105a				1
” ” (röd, 1600-t mitt?)	104b				1
” ” (blå, 1600-t mitt?)	56				1
” ” (blå, trol ej svensk)			22b		1
” ” (blå, trol ej svensk)			20b		1
” ” (blå, trol ej sv. 1717?)			98a, P		2
” ” (blå, vitt utböjt kors)				69a	1
” ” (vit, blind)				90b	1
” ” (vit, blind)				100b	1
” ” (delad, vit o grön, blind)				69b	1
” ” (randig, vågskuror, blå o vit)				30a	1
” ” (randig, brun o vit)				107b	1
” ” (kvadr, randigt mönster)				93b	1
Summa	6	4	7		17
Övriga					
Holsteinska förband				67a, 67b	2

NOTER

- 105 MeddAM XXXXI – XXXXII, s 53 ff.
- 106 Neg 1133 o 1195. B nr 631. C s 252. MRHÅ X, s 298 o 401. *Törnquist*, MeddAM XXXVIII, s 36 bild 24.
- 107 Neg 1180 o 1206, 1634 o 1160, 1146 resp 1110. Zn 62, 77 resp 76. B nr 646?, – , resp 659. C nr 460 – 460:2, 547:2 – 547:4 resp 673 – 678. MRHÅ X, s 295 ff och 316 f. *C F Meinander*, FiMus LI, s 41 ff. *Törnquist*, MeddAM XXXIII, s 56 o 60. Två feuilemortfärgade Åboläns-fanor finns bevarade i Eremitaget med nr 3620 och 3683.
- 108 *Törnquist*, MeddAM XXXVIII, s 47 f, även bild 34 och s 131, bild 108.
- 109 Redan Skaraborgs regementes kompanifanor från 1710 företer enkel ögla, *E Bensow*, Kungl Skaraborgs regementes historia, 3, Skara 1956, s 421, ill mot s 417, C nr 395 och 396. Den dubbla ögla förekommer så sent som på Närke-Värmlands regementes intarsiadukar tillverkade av Wikman 1731, C nr 754–757. Som tendens torde iakttagelsen i uppsatsen emellertid gälla. Jfr not 121.
- 110 Neg 1134 och 1098. Zn 62. B nr 647. C nr 464 – 470. *Törnquist*, MeddAM XXXVIII, översikten s 141, till denna översikt hänvisas genomgående i detta avsnitt beträffande tillverkningsår, hantverkare m m för de indelta infanteriregementenas fanor m/1686 och ”t/1732”. LOII. Opis. *K K Meinander*, HTF 1921, s 93 nr 57. *C F Meinander*, FiMus LI, s 44 f.
- 111 Neg 1081 o 2018. Zn 25. B nr 654. C nr 601–606. GIM nr 68257/4213 Ø-58.
- 112 Neg 1182. Zn 78. B nr 658. C nr 680–684. MRHÅ X, s 159 bild 153.
- 113 Neg 1116. Zn 73. B nr 656? C nr 774 – 776. *Petander*, a a 1971, s 86.
- 114 Neg 1125. B nr 674. C nr 515.
- 115 Neg 1089. Zn 30. B nr 653. C nr 569–572.
- 116 Neg 1157. Zn 65. C nr 588–592.
- 117 Neg 1187. Zn 64. C nr 629:1 – 629:5 upptar fem kompanifanor m/1686 för Älvsborgs regemente, vilka inte återfinns i trofékommissionens material.
- 118 Neg 1069. Zn 15. B nr 630. C nr 663. 52a saknar negnr.
- 119 Neg 1183. Zn 79. B nr 660. C nr 751–753.
- 120 Adderas maximisiffrorna för de i detta avsnitt aktuella bevarade dukarna, erhålls summan 26, dvs vi har god marginal till ryssarnas andel på 44 infantérfanor. En marginal som tillåter ett tillskott även av de ännu oidentifierade dukarna från de värvade regementen i Tönningen, som deltog i uttåget.
- 121 13a och ST G 182 i AM har båda bl a dubbel ögla på lagerkransens band. 1730 års svit var liksom 1710 års målad, men hade den enkla hjärtformade ögla. Säväl 1696 som 1718 års sviter var utförda i intarsiateknik. A Danielsson, Sörmlänningarnas fanor, i Kungl Södermanlands regemente 350 år, Strängnäs 1977, s 695 ff. LOII. Opis (jfr *K K Meinander*, HTF 1921, s 92 nr 49, det publicerade utdraget återger dock endast dukarnas bottenfärg). *Lenk*, a a, passim.
- 122 Neg 1145. Zn 17. C nr 689–693. Eremitagets nr 3642.
- 123 Neg 1031. Zn 17. C nr 689–693.
- 124 Neg 1085. Zn 63. B nr 657. C nr 724 – 726. I Sverige bevarade: C nr 728 – 730. En avbildad i *C G A Bergenstråhle*, Kungl Västerbottens regementes krigshistoria, Sthlm 1917, s 9, fig 3.
- 125 Neg 1181.
- 126 *Bergenstråhle*, a a, s 10 f.
- 127 Neg 1086 resp 1637. Zn 77. B nr 663. C

- nr 548 – 551. *Lindh*, SLSF CCIV, s 235.
- 128 Neg 1209.
- 129 Neg 1130 o 1088. (Neg 1024 har inte återfunnits i materialet, men skall enligt C F *Meinander* återge den tredje duken.) Zn 61. B nr 655. C nr 739 – 739:3. C F *Meinander*, FiMus LI, s 50 ff. LOII.
- 130 Neg 1269. Zn 73. B nr 656? C nr 774 (el 775?)
- 131 Zn 30, 65, (64), 15, 17 och 79. B nr 653, 630 och 660.
- 132 Zn 63. B nr 657, där uppgiften dock ifrågasätts. Uppgiften från Maljy Album citeras utan vidare granskning i Under vildmannafanan. Kungl Västerbottens regemente efter 1. världskriget, Umeå 1976, s 535 f, även planschen mot s 532.
- 133 Zn 25. B nr 654, där den attribueras till Stora Nordiska krigets tid.
- 134 Zn 62, 73, 77 och 78. B nr 645 – 648, 656, 663 respektive 658. Dukarna förmodas ha tagits under Stora Nordiska kriget, utom för 663, där inget sägs.
- 135 Exvis Björneborgs läns regementes från 1751, en avbildad i FiMus LI, s 47, fig 3.
- 136 Exvis Upplands regementes från 1743, C nr 390, pl XIII och Tavastehus regementes från 1747, *K K Meinander* nr 18 (avbildad som pl IX) och 19, ett annat exemplar i FiMus LI, s 58, fig 10, jfr schablonen, avbildad i MeddAM XXXVIII, s 55, bild 42.
- 137 Exvis Södermanlands regementes från 1757, C nr 533, pl XIV och Västerbottens regementes från 1760, (103a), modellritningen avbildad i MeddAM XXXVIII, s 54, bild 41.
- 138 Neg 1272. Zn 2. B nr 644. C nr 579. *A Pihlström*, Kungl Dalregementets historia, del IV, Sthlm 1910, s 25.
- 139 Neg 1166. *Bergensträhle*, a a, s 14 f.
- 140 Neg 1112. Zn 21? Neg 1262.
- 141 *A Danielsson*, Sörmlänningarnas fanor, s 698. *Lindh*, a a, s 235 not 5 o s 237.
- 142 Neg 1123. Enligt uppgift hos C-B J *Petander*, Kungliga Österbottens infanteriregementes fanor i Anteckningar om Kungl Österbottens regemente, Vasa 1967, s 192, skall inga av regementets fanor ha återfunnits i Sovjetunionen 1962.
- 143 Neg 1143. Zn 21?
- 144 Neg 1005.
- 145 Neg 1200. *Lindh*, a a, s 235 ff. C F *Meinander*, FiMus LI, s 49.
- 146 Neg 1167. *Törnquist*, MeddAM XXXVIII, s 63 bild 49 o s 144 not 49.
- 147 Neg 1633 o 1156. *Törnquist*, a st.
- 148 Förf egen iakttagelse i Peter-Paulskatedralen i september 1978. *K K Meinander*, Suomen Museo XIX, s 30.
- 149 Neg 1117. St 18. B nr 691. C nr 607 o 608.
- 150 *Törnquist*, MeddAM XXXII och XXXIII, till dessa två uppsatser, särskilt den senare, hänvisas allmänt beträffande uppgifter i detta avsnitt. Uppgifter har också hämtats ur *Törnquists* mer detaljerade manuskript: Fanor och standar vid de regionalt organiserade tillfälliga förbanden under Stora Nordiska kriget.
- 151 Neg 1032. Eremitaget nr 3783. Foto av originalduken: FD 111 o 112.
- 152 GIM nr 68257/4055. Zn 36? B nr 667? C nr 472–475.
- 153 Neg 2019 o 2011. C F *Meinander*, FiMus LI, s 60 f, även s 59 fig 11, till denna uppsats hänvisas även i övrigt för detta avsnitt.
- 154 Neg 2013. (B nr 671c. C nr 679?). GIM nr 68257/4127.
- 155 Neg 1144. Zn 36. B nr 667. C nr 472 – 475.
- 156 Neg 2017. GIM nr 68257/4333/7535.
- 157 Neg 2015.

- 158 Neg 1091. Zn 70. C s 252.
- 159 *Törnquist*, MeddAM XXXIII, s 63 o 71 not 20. *Gripenberg*, FiMus LXVI, s 71 f, fig 14.
- 160 Zn 36 och 70. B nr 667.
- 161 Zn 14. B nr 671. C nr 461, 773, 679 resp 972. *Petander*, a a 1967, s 189.
- 162 Neg 1138 o 2023. Zn 5. C nr 978 o 979. Eremitaget nr 3637. Foto av originalduken: FD 109 o 110. GIM nr 68257/4087/7427. *Törnquist*, HerT 38, s 357 f. Jfr not 159 ovan.
- 163 Neg 1268. Zn 87. B nr 664. C nr 552 – 552:5. *Lindh*, SLSF CCIV, s 236 f not 4.
- 164 Neg 2007. *Lindh*, a a, s 232 (bilden) o s 234.
- 165 Neg 1141.
- 166 Neg 1120 o ?. Zn 10 o 4. B nr 622. C nr 292 resp 293. H nu i Eremitaget med nr 3597. *K K Meinander*, Suomen kaupunkien lipuista, Suomen Museo XXII, 1915, s 38 f. *Ole Gripenberg*, FiMus LXVI, s 62 f. *H E Aspelin*, Wasa stads historia, Nikolaistad (Vasa) 1892, s 636.
- 167 Neg 1202. Zn 35. C nr 1059.
- 168 Neg 2020. GIM nr 68257/4122 Ø-53. MRHÄ IX, s 49. *H J Hansen*, Geschichte der Stadt Narva, Dorpat 1858, plansch mot s 98.
- 169 Neg 2012 och rekonstruktionsritning. B nr 643. C nr 1071. *K K Meinander*, Suomen Museo XXII, s 39 ff. *Gripenberg*, FiMus LXVI, s 65 ff. *Aspelin*, a a, s 642. GIM nr 68257/4173 (7428).
- 170 Neg 1026 och 1072. *Leif Törnquist*, Med konglig krona öfwer och draka wingar omkring – Carl Härlemans bevingade kartusch. Tvåbetygsuppsats i konsthistoria vid Sthlms univ, stencil, passim, särskilt s 11 ff. *K K Meinander*, Suomen Museo XXII, s 44 f. *N V Söderberg*, Gotländskt försvar, Visby 1961, s 74, 76, 95 och 106.
- 171 *K K Meinander* har en sammanställning i Suomen Museo XIX, s 27. C F *Meinander* behandlar I nedan i FiMus LI, s 63 ff.
- 172 Neg 1126. Zn 82. B nr 634. C nr 492.
- 173 Neg 1176, 1177, 1189, 1002, 1013, 1014, 1036, 1164, 1140 resp 1030. Zn 42, 40, 49, 37, 45, 38, 41, 50, 46? resp 46? K = B nr 634? C nr 480, 487, 478, 477, 489, 481, 493, 494?, 485? resp 485?
- 174 *Gripenberg*, FiMus LXVI, s 61 f. *Dens*, FiMus 77, s 24 ff.
- 175 Neg 1094. Zn 57. B nr 638. C nr 1003–1004. Jfr *K K Meinander* nr 24.
- 176 Neg 1128, 1128 [!] och 2025. Zn 72. B nr 623 o 661. De på planscherne återgivna färgnyanserna överensstämmer med Brandenburgs redovisning. Jag har inte kunnat avgöra om planscherne med samma negativnummer återger samma duk men målad i olika färgnyanser. Jfr not 228 och 229. C nr 864 – 876. Jfr kransarna hos 27a och 27b. 39a i GIM med nr 68257/4088/7462. *Leif Törnquist*, manuskript till uppsatsen Karolinska uppådsfanor, för publicering i Livrustkammaren under 1985. Manuskriptet, som välvilligt ställts till förfogande av förf när denna uppsats i stort var färdig, har inte i full utsträckning hunnit påverka detta avsnitt.
- 177 Del I, s 63. Zn 37 – 50.
- 178 Neg 1066? (ut-) o 1547 (insidan) resp 1122. Zn 86 resp 6. B nr 625 resp 624. C nr 863 resp 843 o 844.
- 179 Neg 1057. Zn 31. C nr 883. MRHÄ X, s 81, bild 39 och s 396. Åminstone en av fanorna för Åbo borgarbevapning skulle utföras med tre förgyllda kronor och C R S. *C von Bonsdorff*, Åbo stads historia, I, s 239 not 3. *Meinander*, Suomen Museo XXII, s 36.
- 180 Uppgifterna om antal tilldelade dukar meddelade av *Leif Törnquist*. Šeremetevs fälttägsjournal, sp 91. Ry. gerb = vapen används ofta i trofêförtreckning-

124 J Bertil R Wennerholm

- arna även för att beskriva namnchiffer, jfr del I, not 90. C O Nordensvan, Svenska armén åren 1700-1709, KFÅ 1916, s 168. *Dens*, KFÅ 1920, s 81. Bidrag, s 39 f, 154 f not 9, 170 och 176 f. C G Skyttes berättelse om Dorpats belägring 1704, KKD XI, s 263 f, 288 och 303 ff. *Arfwidsson*, 1936, s 35, 39 och 357 ff. *Stiernschantz'* journal, KKD XI, s 134, 154 och 157. *A Lewenhaupt*, Karl XII:s officerare, passim. JPG, s 348 f.
- 181 Neg 1108, 1115, 2022, 1008 resp 1109. Zn 26 (uppgiften om Buchwalds, dvs Jönköpings, regemente och Poltava är alltså fullständigt felaktig). C nr 947 - 960 och s 251. 38a i GIM med nr 68257/4059. T i GIM med nr 68257/4091 Ø-51.
- 182 Neg 2027 o 2006. *Törnquist*, MeddAM XXXIII, s 65 f och HerT 38, s 358. *Seremetevs* fälttågsjournal, sp 91.
- 183 MRHÄ X, s 89 bild 53. *Törnquist*, MeddAM XXXVIII, s 102 f, bild 81.
- 184 Neg 1138, 1048 o 1003. Zn 19. C nr 902 - 916. Uppgifterna om antal tilldelade dukar meddelade av *Leif Törnquist*. Se även *dens*, "Kongl May:tz Saxiske regemente", MeddAM XXXVI, s 168.
- 185 Opis. *K K Meinander*, HTF 1921, s 90 nr 13.
- 186 Neg 1185. Zn 33. C nr 1026 - 1041. MRHÄ X, s 99 bild 68.
- 187 Atribueringen till Horns regemente enligt Kommiss- och klädkammarräkenskaperna 1695, SlA. Meddelat av *Leif Törnquist*.
- 188 Bidrag, s 105, 113 och 186 not 6.
- 189 Neg 2000. GIM nr 68257/4305 Ø-54. *Nordensvan*, KFÅ 1920, s 82. Bidrag, s 113 och s 186 not 6.
- 190 Neg 1009 o 1127. Zn 53 (fanorna kan dock inte ha tagits vid Poltava). C nr 980 - 987. *Törnquist*, MeddAM XXXIII, s 67 f och HerT 38, s 356 f.
- Del I, s 63 bild 3.
- 191 Neg 1106, 1260, 1162 resp 1056. Zn 58 o 81 (dock ej tagna vid Lesna, Poltava eller Åbo). B nr 627? C nr 973 - 977. *Törnquist* MeddAM XXXIII, s 66 o HerT 38, s 358 f. Uppgiften om livfanan från *Leif Törnquists* manuskript (se not 150 ovan), s 144. *Nordensvan*, KFÅ 1920, s 83. *Arne Danielsson* hade möjlighet att se två kompanifanor vid sitt besök i Leningrad 1966: nr 3803 i Eremitaget och nr 5310 i Centrala krigshistoriska museet för Artilleriet, Ingenjör- och Signaltrupperna.
- 192 Proveniensen meddelad av *Leif Törnquist*. Neg 1148. Zn 68. B nr 628 (knappast tagna 1788-90.).
- 193 Neg 1135 (1136 visar utsidan). Zn 74. B nr 636. C nr 685-687. *Törnquist*, HerT 38, s 359 ff.
- 194 Neg 1208. Zn 58? C nr 1017?
- 195 Neg 1552 o 1188. B nr 632? C nr 806 - 808.
- 196 Neg 1139. Zn 12. B nr 627?. C nr 805 - 805:11.
- 197 Neg 1083. Zn 12. B nr 633. C nr 1016.
- 198 C nr 805 - 805:11, 806 - 808, 600. Zn 12. B nr 627, 632.
- 199 Neg 1079. Zn 54. C nr 1015. *Gripenberg*, FiMus LXVI, s 66 f fig 7.
- 200 Neg 1179. Zn 88. B nr 652. C nr 1052 - 1054. Danska genst IV, s 375.
- 201 Neg 1132. Zn 51. C nr 969 - 970.
- 202 Neg 1038 o 2008. Zn 52. C nr 1012. GIM nr 68257/4279 Ø-57.
- 203 Neg 1104 o 1010. Zn 29. C nr 1009 - 1011. *Seitz*, Karolinska Fragment, MeddAM XVII, s 63 ff.
- 204 *Tage Brandt*, Ringkragar, MeddAM VIII, s 52 f bild 6, även *Bensow*, a a, II, bild mot s 282.
- 205 *N L Rasmusson*, Svenska besittningsmynt, Myntkabinettets vägledning, Sthlm 1959, pl III nr 7. *G Axel-Nilsson*, Regimentet Le Royal - Suedois, MeddAM XXXII, bilderna av regementets kompanifanor på s 25 och 31.
- 206 *Heribert Seitz*, De tre kronorna, Sthlm 1961, särskilt s 72, 103 och 116 ff.
- 207 *Ottfried Neubecker*, Heraldik. Källor - Symbolik - Användning, Uddevalla 1982, s 171, 177 (bild 415) och s 178. *Erik Dahlbergh*, Suecia Antiqua et Hodierna, pl I.3 och I.16. De senare exemplen visar hur de tre krönte sköldarna, med trekronorsvapnet överst, förs samman och symboliken förs över till de tre slutna kronorna, som till slut ensamma, utan vapensköldar, kan representera kungatiteln.
- 208 Catalogue of European Historical Medals from the Collection of His Grace the Duke of Northumberland... Sotheby's Illustrated Catalogue 0943, London 1980, nr 26 (pl IV).
- 209 *Wittram*, a a, I, titelbilden med kommentarer s 15 ff. Ytterligare exempel på analoga kronarrangemang i *Neubecker*, a a, s 182 f (bild 428 d - l).
- 210 *Brita Englund*, Fästningsmodeller från *Erik Dahlberghs* tid, MeddAM XXVIII, s 35 bild 10. Modellen är fö utställd i Karl XII-salen i AM.
- 211 KrA, Generalmönsterrullor nr 1495. Utländska värvade infanteriregementer nr 29, *C J von Hüenes* infanteribataljon, 1708. *Arfwidsson*, a a 1936, s 57.
- 212 *Törnquist*, MeddAM XXXVI, s 177.
- 213 Neg 1054. Zn 22. C nr 927 - 937.
- 214 Neg 1197. Zn 22. B nr 670? C nr 298 - 300, 301.
- 215 Neg 1201 o 1103. Zn 22. C nr 927 - 937.
- 216 Neg 1052. Zn 13. C nr 926. B nr 669 och C nr 922 - 925 från samma svit.
- 217 *Seremetevs* fälttågsjournal, sp 102.
- 218 *F Wernstedt*, Kungl Svea Livgardes historia, IV, Sthlm 1954, s 332 not 3. LOII.
- 219 Neg 1012. Zn 59. C nr 1017?
- 220 Genst IV, s 1050. MRHÄ X, s 326f.
- 221 Majoren *Erik Johan Stein* från Garnisonsregementet i Riga deltog i krigsrådet i Sagnitz fyra dagar före slaget. *Bidrag*, s 50 not 3. *Lewenhaupt*, a a, II, s 658. *Nordensvan*, KFÅ 1916, s 174. *Arfwidsson*, 1936, s 378 f.
- 222 *Exvis Törnquist*, HerT 38, s 358 och *dens* MeddAM XXXII, s 86 ff samt XXXVI, s 167 och 177.
- 223 *Lenk*, a a, s 219 f. *Törnquist*, MeddAM XXXVIII, s 47.
- 224 Neg 1051. Zn 60. *Törnquist* manuskript. *Dens* PM om Stackelbergs reg.
- 225 Neg 1066. B nr 637. C nr 942.
- 226 Neg 1050 o 1635. Zn 20. C nr 938 - 941.
- 227 Del I not 8. Opis. *K K Meinander*, HTF 1921, s 90 nr 12.
- 228 Neg 2009, 1044, 2016 resp 2016 [!]. Trots samma negativnummer återges två olika dukar, vilket framgår av ett par dekorationsdetaljer. Zn 12? resp 55. C nr 1018 - 1023. GIM nr 68257/4258 Ø-50 resp 68257/4241 Ø-55.
- 229 Neg 1033, 2004, 2004 [!] resp 1174. Även i detta fall visar detaljer i teckningen av motiven att två olika dukar avbildats på de två planschererna med samma negativnummer. Zn 34. C nr 1024 - 1025. GIM nr 68257/4309/7512 Ø-56.
- 230 Vänligen meddelat av *Leif Törnquist*.
- 231 *Nordensvan*, KFÅ 1920, s 93f. *Bidrag*, passim.
- 232 C nr 386 - 388, 553 - 557, 607 - 608 och 777 - 783. *Törnquist*, MeddAM XXXVI, s 176 och MeddAM XXXVIII, s 122f.
- 233 Neg 3060 - 3067. *Grill*, Ill Milrev 1898, s 94 ff. *Petrelli*, Ill Milrev 1899, s 127. *Cederlöw*, KFÅ 1946, s 100 ff. *Planting - Gyllenbåga*, ADK 1907, s 18.
- 234 Neg 1082. Zn 7. B nr 642. C nr 943 - 944. *Törnquist*, MeddAM XXXVIII, s

126 J Bertil R. Wennerholm

- 104 f bild 83.
- 235 Neg 1096 resp 1111. Zn 80. B nr 641. C nr 1001 - 1001:2. *Törnquist*, MeddAM XXXVIII, s 106 f bild 86. Hirn, SLSF nr 392, s 135 även not 31.
- 236 Neg 1173. Zn 21?
- 237 B nr 640. C nr 609.
- 238 Neg 1124. *Gripenberg*, FiMus LXVI, s 70 f och fig 13. *Törnquist*, MeddAM XXXVIII, s 91 bild 74 och s 146 not 80. Rikets vapen och flagga, utställningskatalog, Sthlm 1960, s 42 nedre bilden.
- 239 Neg 1080 och 1129. *Törnquist*, MeddAM XXXVIII, s 106 bild 85.
- 240 Neg 1047 resp 1107. *Törnquist*, MeddAM XXXVIII, s 108 bild 87.
- 241 Neg 1011.
- 242 Neg 1004. *Danielsson*, anf koncept till föredrag 1966.
- 243 Neg 1078. Zn 69. B nr 662.
- 244 Neg 1087 resp 1158. Zn 18 och 27. B nr 650 och 639 (3 ex). *Gripenberg*, FiMus LXVI, s 67 ff, fig 9 och 10.
- 245 Zn 1 och 2. B nr 619 och 621.
- 246 Neg 1531 och 1537. Zn 3. B nr 620.
- 247 Neg 1170, 1169 resp rekonstruktionsritning utan negativnummer. Zn 9 (105a). B nr 687 (105a).
- 248 Neg 1045 resp 1043.
- 249 Neg 1152 resp 1281. Zn 28. B nr 635.
- 250 Neg 1095. Zn 67. B nr 666. Duken redovisas av *Petander* (1967, s 192) efter *Brandenburg*. O *Gripenberg*, Två ovanliga fanor och en egendomlig Uniform, HerT 5, 1962, s 193 ff.
- 251 Neg 1114, 1159, 1093, 1175 resp 1142. Zn 82, 82, -, -, -. B nr 672?, 672?, -, 649, 673.
- 252 Neg 2003. GIM nr 68257/4315.
- 253 Neg 1070 resp 1075.
- 254 *Peters* journal har i tre fall uppgifter som är lägre än de i andra källor. För *Errestfer* och *Hummelhof* har de högre siffrorna i *Seremetevs* fälttägsjournal getts företräde (del I, s 55 f, s 86 noter-
- na 7 och 8). Skälet är *Seremetevs* noggranna redovisning av enskilda dukar, som på de punkter där verifiering varit möjlig visat sig tillförlitlig (del I s 79 och s 91 f, not 94, vidare s 34 f ovan och noterna 179 och 182). Beträffande de vid *Perevolotjna* överlämnade fälttecken har den första ryska relationen "Obstojatel'naja reljacija" (*Pib* IX, s 262 ff) siffran 142 och andra källor, däribland *Peters* journal, siffran 127. Den senare siffran är i detta fall ganska säkert den riktiga (jfr del I, bild 1, vid *Poltava* hade enligt samtliga använda ryska tryckta källor 136 dukar tagits). *Tengbergs* uppfattning att journalen inte är behäftad med någon betänklighet (KFÅ 1950, s 102) får alltså stöd i den detalj som uppgifterna om erövrade fälttecken utgör.
- 255 Jfr exvis Löjtnanten Fr *Chr von Weihe*s dagbok 1708 - 1712, HH 19:1, s 63 med *Obstojatel'naja reljacija*, *Pib* IX, s 262 ff, *Kniga Marsova*, a ed, s 74 f och *JPG*, s 242 f och 260. *von Weihe*s uppgifter stämmer på något undantag när med dem i *Pib*, både vad avser posterernas ordningsföljd och sifferuppgifterna. Enstaka posters överensstämmelse med motsvarande uppgifter i de andra relationerna antyder möjligen ett mer komplicerat beroende, men påverkar inte slutsatsen att de ryska uppgifterna är de primära. En modern omfattande källkritisk analys av det ryska källmaterialet till *poltavaslaget* vore välkommen.
- 256 För exempel se hänvisningarna i not 2-42 ovan.
- 257 S 89f och 97 ovan.
- 258 Två standar enl del I, s 77 och not 89, en dragonfana (97a) och fyra infanterifanor (98a, P, 22b och 20b).
- 259 Denna procentats är ganska konstant i *Malyj Album*, hos *Brandenburg* och i

- det här studerade materialet.
- 260 *Nordensvan*, KFÅ 1916, s 171 ff och KFÅ 1919, s 235 ff. Även om senare forskning på några punkter korrigerat detaljer i dessa sammanställningar är precisionen tillräcklig för resonemang- et här. Bilden bekräftas av trofésam- mansättningen vid de tillfällen hela fält- arméer kapitulerade: *Poltava-Perevo- lotjna* 1709, se del I bild 1 och *Tön- ningen* 1713, 61 standar och dragonfa- nor resp 67 infanterifanor, del I not 37.
- 261 *Arfwidsson*, Gefle 1936, passim, sär- skilt s 38.
- 262 Del I, bild 1, s 60 och not 25.
- 263 *A Isberg*, Propaganda och fakta om slag- get vid *Narva*, KFÅ 1967, s 134 ff.
- 264 *Lind*, SLSF CCIV, s 232 f (nottexten) och s 237 not 4. *Bergensträhle*, a a, s 15. *Söderberg*, a st.
- 265 *Cederström*, a a, s 2.
- 266 Jfr *Danielsson*, MeddAM XXXVII, s 63.
- 267 *W S Churchill*, *Marlborough His Life and Times*, 1947 års ed, vol II, s 872 noten. En parallell till den i del I s 55 f påtalade anledningen till skepsis inför uppgifter om åtgärder att förstöra fält- tecken möter här. *Churchill* återger på s 868 den ofta citerade uppgiften att *Le Regiment de Navarre* brände sina fanor före kapitulationen i *Blindheim*. Enligt det samtida kopparsticket över de till *London* förda troféerna ingick inte mindre än 12 fanor från regementet (8 + 1 + 3)! *C Barnett*, *Marlborough*, *Norwich* 1974, s 132.
- 268 *D Chandler*, *Marlborough as Military Commander*, *Prescot* 1973, s 178.
- 269 *Genst*, II, s 353. Tillägg till *Narvatrofé- er*, s 34. Siffrorna varierar något mellan källorna.
- 270 *Genst*, II, s 472.
- 271 *Genst*, III, s 619.
- 272 *C Westerlund*, *Slaget vid Gadebusch*, KFÅ 1912, s 167.

SUMMARY

Swedish Colour Trophies in the Russian Trophy Collection

Part II

Infantry Colours

Units of the regular establishment

The provenance of the 43 Colours from these units is well known. Those of models pre-1686 have probably been reissued to auxiliary units after having been replaced by new Colours for the regular units.

Colours of the model introduced 1686 were superseded by a variant with decorations in a smaller scale beginning in 1732. 1686 model Colours for units from what today is Sweden were mainly lost on the surrender of Field Marshal *Stenbock* and his army at *Oldenswerth* in 1713. A Colour of the *Västmanland Regiment* is probably from an earlier set and may possibly have been lost at *Poltava*. Colours of the Finnish regiments were lost on various occasions on the Eastern front (i.e. in the Baltic provinces and in Finland) mainly in 1710 and 1713-1714.

A number of Colours of the 1686 model and its 1732 variant were lost at *Villmanstrand* 1741. Colours of the 1732 variant were used as late as in the Finnish War 1808-1809 and lost then.

The latest Colour model represented is that of 1766 and mainly from Sweden's last war with Russia. It is of interest to note that no Colours of this model were represented in the Malyj Album or in Brandenburg's catalogue.

Colours of auxiliary units

Auxiliary units were raised for the duration of the war on the establishment of the regular regiments. In 1700 the King decided on a particular model of Colours for these units with the arms of the relevant province in the canton and otherwise no decorations. Two main variants are represented in the Russian collection: one with small scale arms (25–35 cm high) probably of the first issue of Colours in 1700 and one with larger emblems (60–70 cm high) probably from 1708. Some of the formerly yellow or red Colours appear to feature an extremely heavy fading of the original colour. The preserved Colours from Finnish units were probably lost at the fall of Dorpat and Narva in 1704, at the fall of Viborg in 1710, at Pälkäne in 1713 and possibly on some other occasions. A couple of Colours of a variant with the arms within a shield are also discussed.

Town Colours

A number of Colours have been carried by units of town militia. Such Colours have, with varying certainty, been identified for Vasa, Nykarleby, Arensburg, Kexholm, Vasa, Uleåborg and Visby.

Colours of units of the Finnish levy

Colours of four different types have been attributed to issues for the Finnish levy in 1702, 1711 and two different sets in 1712. 11 Colours from levy units were taken at the battle of Storkyro in 1714.

Colours of enlisted and other infantry regiments

Two Colours from the reign of Charles X Gustavus and one of Charles XI are so far unattributed.

Colours of the enlisted regiments of C G Skytte, C A Stackelberg, H H von Liewen, J H von Schwengeln, B J Mellin, H R Horn, W H Hastfehr, B von der Pahlen, C F von Mengden, J W von Beckern and F W von Liphardt have been attributed with somewhat varying certainty. All these regiments were raised in the Baltic provinces and the Colours were lost there during the period 1701–1710.

The provenance of some hitherto unidentified Colours is discussed. Three of these are also represented in Copenhagen and were probably surrendered after Stenbock's capitulation in 1713. The attribution by H Seitz, former Director of the Army Museum, of a Colour to C A De la Gardie's Regiment of Foot is criticized. The Colour's provenance cannot be established today.

Two – perhaps three – sets of Colours with the Royal Cypher on a blue or red background semée with small crowns are not identified but there are indications towards the two garrison regiments in Riga.

One Colonel's Colour and three Captain's Colours of E G von Willebrand's Regiment of Foot, probably taken at Villmanstrand in 1741, have been identified.

Colours from the later part of the 18th century have attracted less interest than those discussed earlier and are consequently less known. Finally Colours of more uncertain origin from different periods are mentioned.

Results

The statements in contemporary Russian sources on Swedish Trophies taken are verified in varying detail in the Swedish sources. In a broader sense there are no significant discrepancies.

The primary sources for earlier research on Swedish Trophies in Russian hands – the Malyj Album and Brandenburg's catalogue – have been examined. Their value regarding

statements on the number of preserved Trophies
the accuracy of the reproductions or descriptions and
statements on the provenance of the Trophies

must be viewed separately.

The statements on around 350 Colour Trophies of presumed Swedish origin being preserved in Russia by the end of the 19th century is quite plausible and probably basically correct. Of these about 200 are covered in the material studied here. A smaller part (about 25) is of uncertain but possible Swedish origin. Only a few (7) are definitely of non-Swedish origin.

The number of Trophies preserved in the Soviet Union today is not quite clear, but should lie between the 260 stated to be included in the Collection of Historical Colours at the Hermitage and the earlier number of around 350.

The accuracy of the earlier reproductions is typical of the status of vexillology at the middle of the 19th century, but Brandenburg's descriptions still hold good.

The statements on provenance are of limited value and cannot be used without further checks.

It is noted that no Colours of model 1766 or with the cyphers of Gustavus III or Gustavus IV Adolphus are represented in the Malyj Album or in Brandenburg's catalogue. This may indicate that the Trophies of the Finnish War 1808–1809 were kept separate from the older Trophies up to the end of the 19th century.

Finally an international comparison of Trophy losses is made, with appropriate reservations. The French lost 171 Standards and 129 Colours at Blenheim in 1704 and 80 Standards and Colours at Ramillies in 1706. The Swedish Army took 151 Colours and 20 Standards at Narva in 1700, 71 Colours at Fraustadt in 1706, 14 Standards at Holovzin in 1708 and 23 Colours and Standards at Gadebusch in 1712. It was with these numbers that the Swedish Army's losses could be compared by the contemporaries.

From different reasons the Trophies of the Great Northern War are preserved to a much larger extent than those of the War of the Spanish Succession. They are also preserved to a much higher degree than any other equipment from the armies of those days.

The Standards, Guidons and Colours covered here tell one side of the story of the fall of the Swedish Empire. The names of battles and fortresses met here were in the long run more relevant to the development in Northern Europe than those we find as battle honours on the Swedish Regimental Colours today. They are quite correctly displayed there with pride as signs of illustrious tactical victories—but within a strategy that miscarried and a shift of the economical and political power balance that Sweden could not master.